Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 21 (9703) | 1975 чылдың январь 25, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

МОСКВА ОБЛАСТЫҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЧИИК БОЛГАШ АЪШ-ЧЕМ АДЫРЛАР ОБЪЕКТИЛЕРИНИҢ ТУДУУНУҢ ТУДУГЖУЛАРЫНГА, МОНТАЖЧЫЛАРЫНГА, ЭДИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ, БҮГҮ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим эштер!

Мособлкол тудугнуң, монтаж болгаш төлевилел организацияларының, үлетпүр будурүлгелериниң коллективтеринге, Москва областың үлетпүрүнүң чиик болгаш аъш-чем адырлар будурүлгелериниң тудутларының бүгү киржикчилеринге 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткени-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Силериниң бедик будурүкчүлүг күш-ажылыңар ачызында планда көрдүнген бүгү капитал салыышкынар шиңгээдип алдынган, пос-таавы будурер талазы-биле улуг күчүлер доктаатынган хуусаазындан мурнай ажыглалга дужаатынган, эт, сүт болгаш чонга аъш-чемниң өске-даа продуктуларын будурер чаа будурүлгелерни ажылдадып киирген.

Чедип алган түңнелдер болза, бар курлавырларны билдилиг ажыглааның, күш-ажылдың, пос-таавы база аъш-чем будурүлгелериниң тудуун организастаарының мурнакчы арга-арын билип алган областың тудугжуларының, монтажчыларының болгаш эдилекчилериниң өзүп турар мергежилин бүүрелдиг херечилеп турар, а ол ышкаш улус хереглелериниң индустриязының будурүлгелеринде чаа күчүлерни дерип турар өске коллективтерге ол эки үлегер-чижек болур.

Москва областың тудуг болгаш монтаж организацияларының, үлетпүр будурүлгелериниң ажылдакчылары дүрген тударының аргазын ажыглап турган, үлетпүрүнүң чиик болгаш аъш-чем адырлар күчүлериниң чаа тудугларын тургузар болгаш ажыглалче киргеннерин хуусаа бетинде шиңгээдир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин тоску беш чылдың доостур чылында чедиишкиниг күүседип шыдаар дээрзинге бүүрелимни илергейлеп тур мен.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустың чаагай чоруунга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун силерге күзеп тур мен, эргим эштер.

Л. БРЕЖНЕВ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

КӨДЭЭ МАГАЗИННЕР

Республиканың хереглел кооперациязы көдээ ишчилерни 360 магазинни, 60 ларёкту, 80 автолавканы. ниитиниң чемненилгезиниң 65 будурүлгезин дамчыштыр хандырып турар. Хөй коллективтер чоннуң садыг хандырылгазының культуразын, күш-ажылдың ажыктын бедидип, орулгалыг ажылдаан.

Чижээ, Каа-Хем райпозу тодарадыкчы чылда бараан саарылгазының, ниитиниң чемненилгезиниң планнарын, өске-даа онаалдаларын чедиишкиниг күүседип, орулгалыг ажылдаан. Ам райпода ол алды бригада, чээрби ажыг кижи коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турар. Беш бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи, үжен ажыг кижи ол бедик аттың эдилекчилери. Садып алыкчылар бараанларны боттары шилип алыр арга-биле чеди магазин ажылдап турар. Бо чылын чамдык магазиннерни депшилгелиг аргаже шилчидер болгаш чаартыр. Барыын-Хемчик райпозу, «ҮТКА 25 чылы», «Сүт-Хөл» совхозтарда ажылчын кооперациялары база эки көргүзүглүг болган. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды, Тес-Хем, Эрзин райполары, «Өөк», «Найырал» совхозтарда ажылчын кооперациялары, Балгазын сельпозу бараан саарылгазының, орулга киириниң чыл планнарын күүседкен.

Чоннуң чаагай чоруу бедээни-биле калы бараан саарылгазының структуразы сайзырангайжаан. Сөөлгү чылдарда ниити бараан саарылгазында аъш-чемден аңгыда, өске-даа бараанар садарының деңзигүүрү, культура-амыдырал база ажыл-агый хереглелиниң бараанларын садары көвүдээн. Көдээ чоннуң культурлуг хереглели, культура-амыдырал бараанларынга негелдези бедээн. Ам көдээ садып алыкчы бараанларның чүгле шыпары дээш эвес, харын садыг хандырылгазының деннелин бедидер талазы-биле улам негелделіг апарган.

Ынчангаш ол негелде садыг ажылдакчыларының харыысалгазын бедидип турар. Республиканың көдээ черлеринде садыг четкилери калбарып, чаартынган. Амгы үениң он-он магазиннерин тудуп, чаа дериглер-биле хандырып, депшилгелиг арга-биле ажылдаарынга таарыштыр кылган. Садып алыкчылар бараанларны боттары шилип алыр арга-биле болгаш узаткан ажыл хүннүг, неделяда үзүктел чокка ажылдаар магазиннер көсүдээн.

Ынчалза-даа садыгны организастаанында оларны янзы-бүрү ассортиментилиг бараанар-биле хандырар ажылда улуг четпестер бар. Республикада хереглекчилерниң 22 ниитилелинден Чөөн-Хемчик, Бии-Хем райполары үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын күүсетпээн. Ол коллективтерниң удуртукчулары организакчы ажылды кошкак чорудуп, магазиннерниң план күүселдезин четпес контрольдаан. Бараанларны баазалардан сөөртүп алырын, бараан берикчилери-биле ажылды чоннуң хереглелинге дүүштүр тургуспаан.

Чоннуң садыг хандырылгазында кол четпес чүве болза, чамдык магазиннерде ажылдың культуразының куду деннелдиг болуп, совет садыгның чурумун хажыдар, магазиннерни өй-шаанда ажытпас азы эрте хаар, санаашкын кылганда, ажыл хүлээнчирде үр үеде хааглыг ҳуруп бээр, садыгжылар чедишпес чоруктарның бары. Тес-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга райполарында, «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тиилелге» совхозтарның ажылчын кооперацияларында бараанар ассортиментизинде улуг четпестер бары хыналдадан илерээн.

Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозта ажылчын кооперациязы эрткен чылын планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседкен-даа болза, бараанар ассортиментизиниң байдалы улуг четпестерлиг болган. От, саван, ажыл-агый хереглелиниң өске-даа бараанны складтарда, Кызылдың садыг баазазында бар турда-ла, магазиннерге үзүктелдирип турган. Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Тес-Хем райполарының көдээ магазиннеринде байдал база мындыг. Тес-Хем, Өвүр, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик райполарының магазиннеринде хлеб, хлеб-булочка кылыглары бо-ла үстү бергилээр.

Садыг черлериниң удуртукчуларының болгаш хөй-ниитиниң контролюнун кошкаандан совет садыгның чурумун үрээр фактылар эвээш эвес. Садып алыкчыларга бараанларны чамдык садыгжылар чедир хемчээп бербес, чедир дензилевес, акшакөпеекти четче санап бербес, үүрмектеп садар бараанар өртээн улгаттырар, самчыгдал-дудагдал кылыр чоруктар бар. Көдээ магазиннерниң ажылында бо болгаш өске-даа четпестерни чайладыр дээш ревизия комиссиялары, кооперативтиң хөй-ниити комиссиялары, улусчу контролёрлар, хереглекчилер ниитилелдериниң коллективтеринде партия, профэвилел, комсомол организациялары, удуртукчулар хөйнү кылып болурлар.

Садыгжыларның ажылдаар черлеринден эгелээш, баазаларга, бараан берикчилеринге чедир бүгү-ле ажылды сайзырангайжытпышаан, доозукчу чылда планныг онаалдаларны күүседир дээш социалистиг чарышты улам тодаргай, дээштиг болдурарын хандырып, көдээ чоннуң садыг хандырылгазынга партия организацияларының удуртулгазын, чер-чер Советтериниң контролюн күштелдирери чугула.

ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Январь 29-та, 14 шак 30 минутада, СЭКП хооркомунуң хуралдаар залынга хоорай Совединиң эзелчеглиг сессиязы болур. Чугааламыр айтырыглары:

1. Хоорайның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң болгаш социал-культура тургузуушкунуунуң планының дугайы.

2. 1974 чылда хоорай бюджединиң күүселдезиниң болгаш 1975 чылдың бюджедин бадылаар дугайы.

ХООРКҮҮСКОМ.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

Техника septelgezi

ХУУСААЗЫНДА ДООЗАР

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң механизаторлары 1975 чылдың часкы тарылгазынга ажылдаар тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин эки чорудуп турар. Эрткен 1974 чылдың дөртү кварталының планын күүседкен. Амгы үеде совхозтуң механизаторлары септезе чогуур янзы-бүрү марканың 32 тракторунуң 15-ин, тараа чажар селькаларның алдынын, андазынларның сезин септеп дооскан. Септеттинген техниканың шынары эки.

Совхозтуң механизаторлары партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыын таныжып көргеш, арткан техниканы март 25-те бүрүн септеп доозарын, апрель 1-де бүгү техниканың шөлдерже үнген турарын чедип алырын совхозтуң механизаторлары хүлээнген.

Септелгеде хүн нормазын ажыр күүседип, кызымак ажылдап турарлар хөй. Оларга Эртине Чылбак-оол, Салчак Стай-оол, Сенги-Доржу Соян-оол, Сендажы Седип болгаш өскелер-даа хамааржыр. Септекчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг чылыг, чырык гараж бар. Ынчалза-даа Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» чери артык кезектер-биле чогуур үезинде четче хандырбайн баар таварылгалар бар.

И. СЕДИП-ООЛ.

ШИЛЧИИР ТУКТУ ТЫВЫСКАН

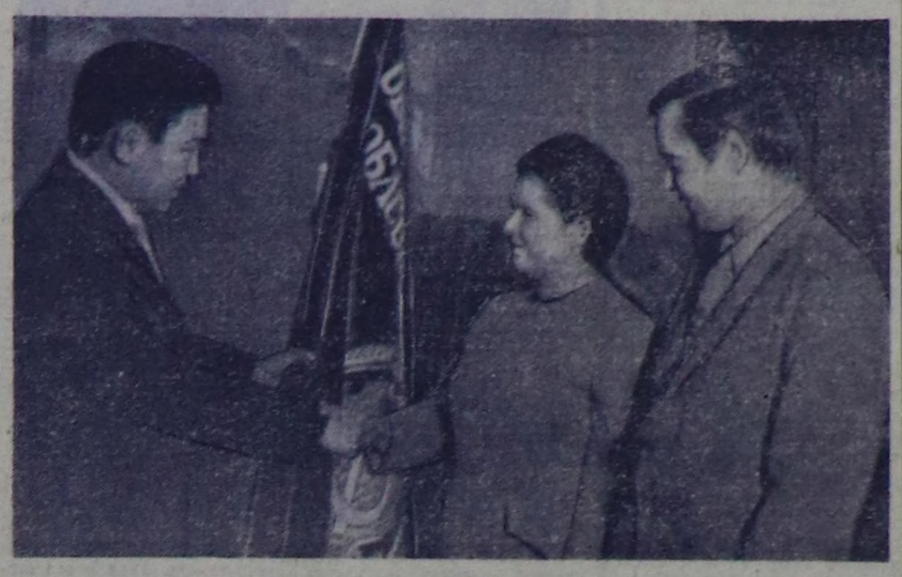

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының дөртү кварталында Терлиг-Хаяның мөңгүн суу будурүлгезиниң ажыл-ишчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары кажангызындан-даа артык күжениишкиниг ажылдап турган, республиканың үлетпүр будурүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген.

Коллективтиң ажыл-ишчилери эрткен чылын ниити продукция будурүп үндүрер планын 112,7 хуу, оны сайгарын— 105,8 хуу, күш-ажылдың будурүмчүлүүнүң планын —112,7 хуу күүсеткен. Өзүлдениң темпизи оон мурнундагы чылдың бо үеезинге деңнээрге тус-тузында 27,6 хуу, 17,7 хуу, 23,1 хуу өскен.

Январьның 23-те Терлиг-Хаяның клувун улус долдур олурупкан. Ол будурүлгеге күш-ажылчы чедиишкини дээш шилчиир туктарны тыпсырынга тураскааткан байырлыг хуралды партия организациязының секретары А. Чудаева ажыткаш, СЭКП Улуг-Хем райкомунун ийги секретары И. Ф. Моляновка сөс берген. Ол бодунуң доңчу плеткелинге Улуг-Хем районнун ажыл-ишчилериниң эрткен чылын чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннеринге доктааган. 1974 чылдың дөртү кварталында районнуң үлетпүр будурүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Терлиг-Хаяның мөңгүн суу будурүлгези бирги черни алган. Аная СЭКП райкомунун, райкүүскомунун болгаш райпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун ол тывыскан.

Оон соонда СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. С. Кажын-оол СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун будурүлгениң ажыл-ишчилеринге байырлаптыг байдалга тывыскан. Ынчангаш Терлиг-Хаяның мөңгүн суу будурүлгези үстүнде тывыскан туктарны эрткен чылдың үшкү, дөртү кварталдарында ийи удаа улаштыр алган.

Амгы үеде будурүлгениң ажыл-ишчилери ол чедиишкиннеринге ара доктаавайн, улам сорук кирип, доозукчу чылдың планныг онаалдазын декабрьның 25-те күүсеткеш, пландан ажыр 30 мун рубльдиң янзы-бүрү продукциязын бээр, күш-ажылдың будурукчүлүүн 1974 чылда чедип алган деннелинден 1,4 хуу бедидер болгаш продукцияның ботүнезин 1,5 хуу чиңгедир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. С. Кажын-оол шилчиир Кызыл тукту терлиг-хаажыларга тыпсып тур.

Авторнуң фотозу.

Эки ажылдаарын хүлээнгеннер

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын чонга таныштырар талазы-биле ажылдың планын «Тес-Хем» совхозтуң парткому шалыпкын кылгаш, малчын бригадаларже болгаш сүт-бараан фермаларынче, суурларже болгаш аалдарже тус-туста агитаторларны, пропагандистерни аъткарган. Партияның сорук киирикчи сөзүн чонга чедирер бөлүк коммунистериниң аразынга мен база кирдим.

Совхозтуң эң ырак хойжу бригадазы Алак даанның артыы талазында чүве, ынаар хаптыыс. Хар мында бо чылын чуга, машина торлуг чер чок, дорттап-даа, оруктап-даа тутсуп ор бис. Кыш орту кирген хирезинде чылыы аажок. Хат безин чок: аалдарның ыштары дээрже шөйлүп тур. Ында-мында кодан-кодан хойларның таваар оъттап чорууру бо-ла көстүр.

Хураган кадарчызы Айыр Каадыр-оолдуң баглаажында аът баглаар чер чок. Эзерлиг аъттарның чамдыызы кажаа азыгларында турлар. Кыштаглаашкының эки чоруп турары малчыннарның чугаа-соодундан илдең болду.

СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыын чылыган чонга совхозтуң Ү. Шынаа салбырының эргелекчизи Чаңгы-оол Саң-Хөө таныштырган, кыштаглаашкының амгы байдалын болгаш моон соңгаарги сорулгаларны тайылбырлап берди. Оон чугаазындан алырга, салбырда бергелеп турар кодан чок, кыштагларда чарба болгаш өске-даа мал чеми четчир, дус бар. Кыйгырыгны деткин санал бергеш кадарчылар амдаа эки ажылдаарын аазап турдулар.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында совхозтуң ажылының түңнелдериниң болгаш доозукчу чылда оон сорулгаларының дугайында илеткелди совхоз директору Балчый-оол Начын-оол кылган. Малчынар аалдарынче хурал соонда соруктуг аъттанганнар.

С. АРТЫНА.

ЧАА ЗАВОД АЖЫГЛАЛДА

«Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи болгаш оон организациялары чоокта чаа, чылда-ла 25 мун тонна кубометр демирбетон түүлдерин кылыр күчүлүг будурүлге черни—демирбетон кылыглар заводун тутканы, күрүне комиссиязынга дужаган. Ол заводтуң составында — кол будурүлге корпузу, эзилдириг-бетон кылыр белдир, компрессор станциязы, белен продукцияның болгаш цементниниң складтары, үүрмектээн сай шыгжамыры болгаш өске-даа инженерлиг четкилер кирип турар.

Ол чаа завод республиканың ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг. Эң ылангыя оон кылган бетон-хоолайлары болгаш коошпалары суггарылга системаларынга, чер кургадырынга дыка чугула.

Демир-бетон кезектер кылыр завод тоску беш чылдың доозукчу чылында продукцияны калбаа-биле берип эгелээр.

Т. МОНГУШ.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди Кара далайның пароход ажыл-агый черинин, Одесса—Кишинёв аразының демир-оруунун болгаш Одесса областың чүк автомобилинин транспортунун будурүлге эргелелиниң коллективтериниң 1975 чылга катай алган социалистиг хүлээлгелериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалда айыттынган коллективтер үнелиг эгелээшкини кылып, 1975 чылдың планнарын болгаш тоску беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүселир талазы-биле каттышкан социалистиг хүлээлгени ап турарын демдеглээн. Күш-ажылчы кады ажылдажылганы быжыглап, демир-орук, далай болгаш автомобиль транспортунун ажылын улам экижидип тургаш, ол коллективтер улус ажыл-агыйынга чүктер сөөртүрүнүң негелдезин улам долдур хандырар болгаш транспорттуң карылгаларын кызырар деп хүлээнген.

Бо эгелээшкин улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг, ынчангаш ону чер болганынга нептередир болза, транспорттуң янзы-бүрү хевирлериниң сырый харылзаазын быжыглаар, чүк сөөртүрүн шапкынчыдарынга, локомотивтериниң, вагоннарының, автомобильдериниң болгаш судноларның аная турар чоруун эвээжедиринге немелде аргаларын бээр апаар.

Кара далайның пароход ажыл-агый черинин, Одесса-Кишинёвтун демир-оруунун болгаш Одесса областын чүк автомобильдериниң будурүлге эргелелиниң бо эгелээшкининиң чугула ужур-дузалыын барымдаалааш, СЭКП ТК эвилелдешкен республикаларның орук-харылзаа министерстволарынга, автомобиль транспортунун болгаш хем флодунун министерстволарынга, профэвилелдер ТК-ларынга транспорт ажылчыннарының күш-ажылының будурукчүлүүн улгаттырып, сөөртүлге составын улам долдур ажыглаарынче углаган ол эгелээшкинин нептередириниң хемчеглерни алырын даскан.

Эвилелдешкен республикаларның Компартия ТК-лары, партия крайкомнары болгаш обкомнары транспорттуң бүгү хевирлериниң, үлетпүр болгаш тудуг черлериниң ажылдакчыларының Кара далайның пароход ажыл-агый черинин, Одесса — Кишинев демир-оруунун болгаш Одесса областын чүк автомобиль транспортунун будурүлге эргелелиниң коллективтериниң дуржулгазынга үндезилээн социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле организакчы ажылды хандырар ужурлуг деп, доктаалда айтып турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күрүне комитеди, «Правда», «Известия», «Социалистическая индустрия», «Труд» солуннарының, транспорт адырының солуннарының болгаш журналдарының редакциялары чарыштың чоруп турарын үргүлүү чырыдар ужурлуг.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР— ДООЗУКЧУ ЧЫЛДА

Республикада мурнакчы будурүлгелериниң бирээзи «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тодарадыкчы чылда алган уткуштур планын чедиишкиниг боттандырган. Уткуштур планда кирген бүгү көргүзүүлер чедиишкиниг боттанган. Пландан ажыр 3,8 мун тонна ажыг сорттуг даг-дүгүн будурген.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга сорук киргек ак-довуракчылар беш чылдың баштайгы чылындан бээр чедип алдынган чедиишкиннерни улам быжыглап, доозукчу чылды хуусаа бетинде күүседир дээш база беш чылды ниитизи-биле организастыг доозар дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оон кол-кол көргүзүүлери бо:

Беш чылдың ниити планын бо чылдың декабрь 7-де доозар. 1975 чылдың планындан ажыр 1 мун тонна сорттуг даг-дүгүн ажылдап кылыр.

1970 чылга деңнээрге беш чылдың дургузунда күш-ажылдың будурукчүлүүн 60 хуу (планда көрдүнгени 46,1 хуу) бедидер. 1975 чылда күш-ажылдың будурукчүлүүн эрткен чылдыындан 10,5 хуу өстүрер. Продукция будурериниң озулдезин чүгле күш-ажылдың будурукчүлүүн бедиткениниң күсели-биле алыр.

Мурнакчы технологияны ажыглап, кампалга чурумун шыңгыы сагып тургаш, нормада көрдүнгениниң 500 мун квт-шак электроэнергияны, 30 мун рубльдиң кывар-чаар материалдарын камнап алыр.

Ниити болгаш бараанныг продукция будурериниге чарыгдалдарны эвээжедип тургаш, 50 мун рубльдиң орулгазын алыр.

Чылда 200 мун рубльдиң экономиктиг ажыын бээр. 150 чаартыкчы саналды будурүлгеге шиңгээдир.

Янзы-бүрү мергежилдерге 250 кижини өөредир болгаш 410 ажылчының мергежилин бедидер, а 120 кижини ийи мергежилдиг болдурар.

1975 чылда 15,6 млн. рубльдиг капитал салыышкынын шиңгээдип алыр, комбинаттың ийиги эзелчээн ажыглалга киирер.

СЭТА-НЫҢ ТЕЛЕТАЙП ЛЕНТАЗЫНДАН

УЛАН-БАТОР

МООЛ ТӨЛЭЭЛЕРНИҢ АЯН-ЧОРУУ. Моолдуң Арат-тын-Революстуг памының МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддоржуга баштаткан моол партия ажылдакчыларының төлээлери Улан-Баторда ээп чедип келген. Олар СЭКП биле МАРН-ның аразынга партия айтырыгларының талазы-биле планны ёзугаар Совет Эвилелинге чоразынар.

ХАНОЙ

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУННУҢ УЖУР-ДУЗАЗЫ. Вьет ТК-ның органы «Нян зан» солун Россияга 1905—1907 чылдарның революциязының дугайында үүл парлаваш, оон делегейге улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн. «1905 чылдың чиңгине шенелдези» чок турган болза, 1917 чылдың Октябрь революциязының тиилелгезин чедип алдынар арга чок болурунуң дугайында В. И. Ленининиң чугаалаанын солун онзалап айыткан. Баштайгы орус революциянын төөгүге ужур-дузазы эм-даа чугула бооп артпышааны, «Нян зан» айыткан.

ГАВАНА

КӨРҮКЧҮЛЕР БАЙЫРЛАЛЫ. Совет цирктиң эртин турар неделяда Гавананың спорт ордузунда көргүзүүгге бир үүс муң ажыг кубалар чораанар. «Гранма» солун оларның көргүзүг бүрүзү көрүкчүлериниң ёзулуг байырлалы бооп турарын айыткаш, совет артистериниң Орьенте, Камагуэй, Лас-Вильяс, Матансас болгаш Пинар-дель-Рио можута баар деп турарын дыңнаткан.

ПАРИЖ

ЖУРНАЛИСТЕР-БИЛЕ УЖУРАШКАН. «Франция-ССРЭ» ниитилелдиң күүсекчи-президентизи Ги Диссод совет болгаш француз журналистер-биле ужуражыышкынга чүве чугаалаваш, ол ниитилелдиң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң бедин-биле үнелээнинге болгаш Улустарының найыралы орден-биле «Франция-ССРЭ» ниитилелдиң шаңнатканынга ханызы-биле оорушкүүн илереткен. Бо чылын гитлерлиг Германияны чылча шапканының 30 чылынга холбаштыр француз төлээлериниң улуг-улуг тулчуушкуннар болган черлерге, маадыр хоорайлар Москвага, Волгоградка, Ленинградка болгаш өске-даа хоорайларга баар деп турарын ниитилелдиң чиңгине секретары Р. Руссо чугаалаан.

ТОКИО

АЖЫКТЫГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА. Мурнуу Якутиянның хөмүр-дажыл казын, тыварының дугайында 1974 чылда ат салган кол дугуржулгада айыткан төлевилелди боттандырары-биле тускай турган «Минами Якутотан Кэйхацу кабусики кайся» компания ажылдап эгелээнин Японияда «Сиинипон Сэйтэцу» дээр металлургия компаниязының эргелекчи-директору С. Танабэ дыңнаткаш, Совет Эвилели дээрге, Японияның чоок кожазы болгай, ынчангаш ССРЭ-биле Японияның кады ажылдажылгазы эргежок чугула бооп турарын чугаалаан. Каттышкан төлевилелдерни боттандырары-биле тайбың харылзааларны база быжыглап турар-дыр бис деп, С. Танабэ чугаалаан.

ДАМАСК

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУРУНЧЕ КЫЙГЫРГАН. Сириянын «Аль-Баас» солунунуң израиль чагырыкчыларының Синай ортулуктан боттарының шеринин үндүрериниге беленилиг дугайында хоозун чулчуруушкунунга холбаштыр үүлдү бижээн, Израильдиң оптуг-мегечы медеглелдеринден серемчилелдиг болурунче араб чурттарын кыйгырган.

РИМ

ЧАА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИ. Италияның парламентизиниң депутаттар палатазынга чая бадылаашкын-биле депутаттар палатазынга, эрге-чагырганың область можу болгаш хоорай органнарынга 18 хар, а сенатка соңгулдага —22 хар четкен кижилерге бадылаар эргени тыпсыр дугайында хоойлу төлевилелин хүлээп алган. Бо үеге чедир Италияга соңгулдага 21 харлыг, а сенат соңгулдазынга —23 харлыг кижилер киржир турган.

БУЭНОС-АЙРЕС

СЫРЫЙ КАТТЫЖАРЫНЧЕ КЫЙГЫРГАН. Аргентин коммунистериниң «Нуэстра палабра» солуну «Улуска удур сүлчээ» деп үүлүүде чурттуң иштинде улуска удур сүлчээни империалистиг бөлүктер болгаш олигархия баштап турарын айыткаш, оларның белгекеп турары күрүне эргилдезин болдурбас дээш чагырыкчы перонисчи бөлүкте кирип турар бүгү аргентиннерни сырый каттыжарынче кыйгырган.

БОНН

ТИИЛЕЛГЕНИҢ УЖУР-ДУЗАЗЫ. Барыын Германияда эң улуг антифашистиг организация болур Антифашистиг шимчээшкин эвилели нацистиг Германияны тиилээнинин 30 чыл болуру-биле холбаштыр медеглел кылгаш, Тиилелге хүнү дээрге-ле, гитлержи эргечагыргадан хосталыныкының хүнү болганын онзалап демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК

КИПРНИҢ ТӨЛЭЭ ЧЕРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ. Кипрниң КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Э. Россидес КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның адынга чагаа чоруткаш, анган шериг базаларындан турк уктуг кипрлерни Турцияже агаар-биле көжүрерин эгелээнин болгаш Турциянын Кипрден эжелеп алганы черлерге оларны моон соңгаар чурттадыр деп турары Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязынга удур үүл болурун айыткан.

(СЭТА).

ТРЕСТ ХОЖУДААШКЫНДА

(«Тыва көдээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

Эрткен неделяның төнчүзүнде «Тыва көдээ тудуг» трестиң ажылдакчылары эрткен чылдың ажыл-агыйжы түннелдерин болгаш доозукчу чылда боттарының мурнуунда тургустунган сорулгаларны тодарган чугаалажып эрткен. Ол талазы-биле илеткелди трестиң көл инженери М. Ш. Ширин кылган.

Тоску беш чылдың эгезинден бээр көдээ тудугжулар 58,6 миллион рубльдиг капитал салыышкынын шингээдип ап, 125 муң дөрбелчин метр чурттарга шөлүн, 3.040 өреникчиге школаны, 960 орунгуг школа назылыг уруглар албан черлерин, 240 олуттуг культура бажыннарын болгаш клубтарны, 50,7 муң баш мыйыстыг бода мал болгаш хой кирер кажааларны — шупту 1.296 объектини ажыглалга кирген.

Ынчалза-даа трест 74 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын чүгле 96,9 хуу боттандырганы четпес. Трестиң сес адырындан дөрт адыр планныг онаалдазын үскен. Ылаңгыя трест көдээ ажылагыйның будурулге ужур-дузалыг объектилериниң программазын 83,8 хуу күүсеткен черле дүвүренчиг. Бо адыр талазы-биле 1 млн. 250 муң рубльдиг капитал салыышкынын чедир шингээтпээн.

Чүгле ажыл шагын үскениниң ужуу-биле 8 млн. кижихүн чедир ажыглаттынмаан, ол курлавырны четче ажыглаан болза, бир ажылдап турар кижиге-ле онаалтыр ажылдап кылыышкыны 2,3 хуу көвүдээр турган ийик. Ол бүгү тресте сагылга-чүрүмнүң кошкаан херечилеп турар. Дыка хөй мехколонналарда тудугжуларның мергежили куду. № 62 мехколоннада бир ажылчынга онаалтыр ажылдап кылыышкын планга удур 45 хуу четкени чөгенчиг. Ажыл төлевирнин фондузунуң чарыгдалын шынгыы контрольдавайн турар. Эрткен чылын трестин артыг чарыгдалы 98 муң рубль четкен. Меге нарядтар бижнир, ону ажыр төлээр, административ-ажыл-агый персоналын штаттан ажыр тудар чоруктар ам-даа бар.

Тресте тудугну планнаарын үндезини-биле эжижидери негеттинип турар. Күш-ажылдың организастаашкыны куду деп-нелде, материалдарны болгаш механизмнерни хандырып турары багай. Социалистиг чарышты эренгей удуртуп турарының хараазы-биле кылган ажылдарының шынары куду. Ажыглалга дужаган 334 объектинин 25 хуузу хуусаазындан дыка орайтап, арай бөөрда хүлээп алдынган. Тресте шынар талазы-биле хыналда кылыр кылдыр тургускан технология комиссиязы херек кырында ажылдавайн турар. Долузу-биле чыып эптээр мал кажааларының тудуунуң шепелдери шүшпен чоруп келген. Ону чорударының будурулге баазазы чок.

Планныг төлевилелдерни трестиң техниктиг албаны сонуургалдыг организацияларбиле кады чурумчудар үе келген. Ол чорук оон бодунун материал-техниктиг баазазын эжижидер арганы бээр. Материалдарны кайы хамаан чок октап, кара туразында чарыгдап тургарының фактылары бар турда, оон-биле демисел кошкак.

Бо бүгү четпестерни актив хуралының киржикчилери иледип, бо доозукчу чылда ындыг четпестерни чайлаптап алырының талазы-биле бар арга-курлавырларны четче ажыглаарын аңаа санал берген эштер демдеглээн.

Н. ИЛЛАРИОНОВ.

* * *

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАРНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Кол керээ ёзугаар чыл планын 1975 чылдың декабрь 29-та күүседир. Планныг онаалдага немештир 150 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр. Күш-ажылдың будурүкчүлүүн планда көрдүнгениниң 0,2 хуу бедиделин чедип алыр.

Көдээ ажыл-агый тудугларын долузу-биле чыып эптээр арганы ажыглаарының деңнелин 1974 чылда 32 хуу турганынга бодаарга, бо чылын 35 хуу чедирер. 15.400 баш мыйыстыг бода мал болгаш хой кирер кажааларнын тудуун хуусаа бетинде — ноябрь 1-ге чедир ажыглалга кирген турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта клубту — май 9-та, «Улуг-Хаяныын» — май 1-ге чедир — хуусаа бетинде ажыглалга дужаар.

Чуртталга тудуун чорударының чыл планын декабрь 25-ке чедир доозуп, пландан ажыр 490 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирер. Ажыглалга кирер объектилериниң 80 хире хуузун «эки» болгаш «кончуг эки» деп үнелел-биле күрүне комиссиязынга дужаар.

Тудугда хөй күш үнер ажылдарны механизастаарының деңнелин бедидер болгаш хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедирин чедип алыр.

Тудуг материалдарын болгаш конструкцияларны чеп чарыгдап, камныг кадагалап тургаш, чыл дургузунда 197 кубометр дилиг материалдарын, 30 тонна металлды, 110 тонна цементини, 2 муң киловатт-шак электроэнергияны, 93 муң туйбуну болгаш хөй хөренгини камнап алыр.

И. А. Злобиннин аргазы-биле бригада керээзин ёзугаар ажылдаарынче дөрт бригаданы шилчидер. 1.100 кижиниң мергежилин бедидип, трестин өөредилге пунктузунга тудугжу мергежилдерге өөредир, тудугларга ажылдадып тура өөредирин организастаар.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының чыл планын декабрь 25-те күүседип, онаалдага немей 44 муң рубльдиг бараанныг продукциязын сайгарар, пландан ажыр 20 муң рубльдин орулгазын алыр.

Бодунуң транспорту-биле чүүк өөртүлгезинин чыл планын декабрь 25-те күүседир, пландан ажыр 13 муң тонна чүүктү өөртүп, 397 муң тонна-километрни ажылдап кылыр. 40 муң литр кывар үүлдү кампап ап, транспортка 2,3 муң рубльдиг пландан ажыр орулгазын алыр. Механизмнерниң ажыглалының коэфициентизин 0,7 болгаш техниктиг белен болур чоруунуң коэфициентизин — 0,8 чедирер.

Трестиң коллективи «Абаканцелин-тудуг» трестиң коллективин социалистиг чарышка кыйыгран.

Социалистиг хүлээлгени «Тыва көдээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активинин хуралынга хүлээп алган.

Мотор септекчизи Куулар Ким-оол айда 5 мотор септээр тургаш, 7-ни кылып, нормазын ажыр күүседип турар. Доозукчу чылда механизаторлар ортузунга калбарган социалистиг чарышка киришкеш ай планында кордүнгениниң эңгыда ийи моторну немей септээрин хүлээнгеш, коллективтиг ажылчынарын социалистиг чарышка кыйыгран.

ЧУРУКТА: Куулар Ким-оолдуң септээн моторун эптеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

КЫШТАГЛАРГА БАРГАШ...

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын бүгү совет улус-биле бир дөмей, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажыл-ишчилери деткип, ону улуг көдүрүүшкүнүг таныжып турарлар. Аңаа харыы кылдыр совхозтуң малчыннары, механизаторлары белиткен социалистиг хүлээлгени ап эгелээн. Чижээ, Чодураалыг-Сайырның хойжузу М. Өктек-оол бо чылын 100 хойдан 110 хураган камгалап алыр дээнин эде көрүп, 120 хураганны онча-менди алырын шиитпирлээн. Ындыг белиткен хүлээлгени хойжу Ондар Аяк-Хаа база алган.

Кыйгырыны таныжып тура, кол ичээнгейни кыштаглаашкынче угландырган. Совхозтуң дирекциязы, партия комитети хойжуларга шеф дузазын база көргүскен. Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары Чодураалыг-Сайырның хойжуларының кыштагларынга барып, оларның көрженин коптарып, бажыңнарын чугайлап берген. Аллан-Маадыр салбырының контора ажылдакчылары хойжу О. Куртугбайның, а көдээ Советтиң ажылдакчылары О. Доржунуң кажаазын коптарган.

СУНДУКАЙ.

Дуржулга солушкан

Тандының Хову-Аксы суурга районнуң көдээ Советтериниң назы четпээн болгаш элээди уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссияларының кежигүннериниң семинары болуп эрткен. Оон ажылынга ажылагыйларның, үлетпүр будурулге черлериниң удуртукчулары, парторганизациялар секретарьлары, көдээ Советтериниң болгаш профэвилел органнарының даргалары, школалар болгаш уруглар албан черлериниң ажылдакчылары шупту 86 ажыг кижи киришкен.

Ук семинарны маңаа эрттиргени таварылга эвес. Ажылчын суур Хову-Аксының үлетпүр будурулгелериндe, албан организация черлериндe назы четпээннер болгаш аныяктар-биле ажыл элээн бедик деңнелге тургустунган болгаш ынаа эки талалар, дуржулгалар бар. «Хову-Аксы суурда элээди уруглар база аныяктар ортузунда ажыл дугайын» ВЛКСМ комитединиң секретары В. Кузьмин чугаалаан. Хову-Аксы суур Советтиниң элээди уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиязының ажылын дуржулгазын, күүсконг кежигүнү эш Н. Курлин дыңнакчыларга таныштырган. Ол ышкаш райкүүскомнуң ИХК-ниң начальниги эш С. Бабушкин «Районда назы четпээннер болгаш аныяктар аразында кемхерек үүлгедир чорук-биле демисел болгаш оон профилактиказының дугайын» дыңнаткан. Аныяктарның кижизидилгезинге чугула ужур-дузалыг өскедаа дуржулганы солушкан.

Семинарның киржикчилери Хову-Аксының шагдаа киллизинде уруглар өрээлинин болгаш уруглар албан черлериниң, школаларының ажылы-биле таныышканнар. Ол ышкаш «Тыва кобальт» комбинатка база экскурсиялап чораанар.

О. КОРОДА.

БАЗЫМ БҮРҮЗУ БАДЫТКААР

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын танышкаш, «Найырал» совхозтуң коллективи дүүнгүзүнден бөгүн, даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурун илереткен. Каяа-даа бааргa, совхоз будурулгезинин бүгү адырында: септелге болгаш чазанылга мастерскаяларында, тудуг участоктарында, сүт-бараан фермаларында болгаш кыштагларда демниг күш-ажыл.

Будурулгени организастаары болгаш эргелеп-башкарары, онаалданы долдур база ажыр күүседири, эвээш чарыгдалдыг, хөй болгаш эки шынарлыг продукция бээри дээш чарыгны үре-түннелдиг калбартырынче чонну сорук киирген ол Кыйгырыгны таныштырары организастыг чоруп турар. Парткомнуң бюро, көдээ Советтин күүсконг кежигүннерини, совхозтуң харыысалгалыг ажылдакчыларын участоктар аайы-биле быжыглаан.

Совхозтуң директору эш С. Текеев — Шанчыга, көдээ Совет күүскомунуң даргазы эш М. Хүрен-оол — Үрбүнге, партком секретары эш К. Натпий-оол — Кара-Талга хөй кижи киржикчилиг хуралдарны эрттиргилээн. Аңаа санал берген малчын бүрүзү бот-харыысалганы улам бедидерин, эвээш чарыгдалдыг, хөй болгаш эки шынарлыг продукцияны будурерин демдеглевишаан, менди болгаш хүр кыштагладыышкын дээш күжениишкиниг ажылдаарын бүзүредип турган. Ажыл-ишчи шак ындыг хуралдар Сарыг-Хөлге, Ортаа-Хемге, Аргалыктыга, Изиг-Карага база болгулаан.

Байлак дүжүт талазы-биле сураглыг Шанчынын болгаш Терезиниң тараажылары, совхозтуң механизаторлары чурттуң бүгү черлеринде ышкаш база улуг сорук кирген ажылдап турар. Амгы кол кичээнгейни часкы хову ажылынга белеткелче угландырган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадыр турарын амыдыралдың базым бүрүзү бадыткаар. Чаа-Хөлдүң эмнелге, өөредилге болгаш культура албан черлериниге болган хуралдарга чон ону өлергейлээн.

С. ТАСПАЙ.

Хой оолдаашкыны

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазының мурнакчы хойжузу, аныяк коммунист С. Д. Алдын-Херелдиң хоюнуң амгы байдалы эки. Ол улуг, биче малдың кажааларын чылыглап, 15 тонна сигенни, суланың ногаан массазын 4 тоннаны, 3 тонна будукбүрүнү кыштаанда эрте күзүне чедирип ап, кышка белеткелдиг ужурашкан. Ол ышкаш чөтчир хемчээлдиг дус оон коданында бар.

Өвүр районнуң Торгалыг көдээ Советинин депутады Санчы Донгакович эрткен ажылагый чылында төрүүр 100 хойдан 98 хураганны, хойга онаалтыр 3,1 кг дүктү алган. Амгы үеде хойжунуң коданында 200 ажыг хой төрээн. Оларның чаш толу шупту менди.

Н. ДАМДЫҢ.

Харыысалга дугайында чугаа

МАЛЧЫН АДЫҢГА ТӨЛЕПТИГ БОЛ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, хойжу Соян Алдын-оолдуң «Малды чидирер, самчыгдаар чорукту боллурбас дизе...» деп чүүлүн номчуп көргеш, мал ажылында кижилер дугайын бижнир деп болап алдым.

Мээң ачам биле авам Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөгөн-Бүрен» колхозта малчыннап турар. Олар ол ажылынга 20 ажыг чыл дургузунда ажылдап келген. Мен 1970 чылда ортумак школа дооскаш, авам, ачамның ажылынга дузалажып, ийи чыл хире хой кадарыштым. Мал кадарары улуг харыысалгалыг ажыл дээрзин ынчан билдим. Ниитиниң малының бажын өстүрери, оон продуктулуун бедилери чугула сорулга. Малын кижиниң ажылы шынап-ла парын-берге чүве-дир. Соокту соок дивес, изигни изиг-дивес, малын онча-менди тургузар дээш амырдыжын безин бодаваа боор-дур. Ылаңгыя хой оолдап турар үеде кончуг-ла берге.

Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу кадыг-дошкун чер. Оътсиген шоолуг үнмес, чайы кыска. Чазын, харын-даа чайын соок шуурган уруп туруп бээр. Ынчангаш аңаа малчын кижилериниң ажылы чиик эвес. Ниитиниң малын менди ажаап-тежээрниге, өстүрериге карак-кызыл күш-ажыл, улуг арга-дуржулга негеттинер.

Ынчалзажок, хүлээнгей ажылынга харыысалгалыг, ак сеткилдиг, ниитиниң малын өстүрериге чыл бүрүде улуг үлүг-хуузун киирип турар ындыг малчыннар бистиң колхозта эвээш эвес. Ындыгларга Иргит Хүлер-оолду, Иргит Комбуну, Салчак Мөңгүн-оолду, Хертек Алдын-оолду, Доңгак Лама-Хүрүнү болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур. Ындыг кижилериниң карак кызыл күш-ажылының ачызында колхозтуң малы чыл бүрү өзүп турар.

Кыш — малчыннарга эң-не берге, харыысалгалыг үе. Хой оолдаашкыны база ынчан эртип турар. Ол үеде колхозтуң удуртукчулары, зоотехниктер, мал эмчилери малчыннарже кичээнгей салырын күштелдирер, оларның негелделерин хандырар ужурлуг. А бисте байдал кандыгыл? «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннарынга доктаамал барып турар автолавка амга чедир чок. Малчыннар колхоз төвүнче чоруп, эргежок чугула барааннар садып алыр хамаан чок, хой оолдаашкынының үезинде орта аъш-чем ижер безин чай чок апаар болгай. Хаңдырылга ындыг турда, харыысалга дугайында кандыг чугаа турар боор?! «Малчын кижи ёзулуг негелде-биле ажылдазын дээр болза, аңаа бүгү-ле байдалдарны тургузар херек» — деп, Соян Алдын-оол кончуг шын бижээн. Бистиң колхозта мырыңай сыр өске-дир. Малчыннар боттарыла бораланып турар.

Оон ынай база бир чижек. Хой оолдаашкыны эгелей бергенде, бистиң колхозтуң зоотехниктери, мал эмчилери эгезинде көстүп каар. Оон соонда шуут келбес. Колхозтуң № 2 хойжу бригадазынга ындыг болуп турар. Малчыннарның кыжын доруктуруп алган хураганнары чазын варып өлүп эгелээр. А мал эмчилерни сөгледирге келбес, азы келзе-даа боттуг, практиктиг дуза чедирбейн, дораан арлып чоруй баар. Оон уламындан мал өлүп, хөрап, колхоз улуг хотаралга таваржып турар. Бо дээрге, мал ажылының тускай эртемниглериниң харыысалга чок чоруунун үржүү ышкажыл. Бир тээ, чугаа мал ажылынга хамаарылгалыг бүгү кижилериниң дугайында болуп турар үче төлөде, мал эмчилериниң, зоотехниктериниң, бригадирлериниң харыысалгазын белилери, олардан негелдеп шыңгыырадыры чугула деп бодаар мен.

Малды чидирер, самчыгдаар чоруктар бистиң колхозта база-ла узуткаттынмаан. Ындыг чоруктар ажылга харыысалга чок, чалгаа, арага-дарыга суңдугар малчыннарның талазындан болуп турар. «Кокайга хой кадартпас» деп үлегер чугаа бар болгай. Малды чидирер, оон туржук хөйнүн өнчүзүн самчыгдаар, хуузунда ажыын бодаар ындыг кижилерни мал ажылынга тургуспас болза чогуур.

Л. ИРГИТ,
Кызылдың пединститудунуң студентизи.

ХОЙЖУЛАР ЧУГААЛАШКАН

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде хойжу бригадазының малчыннары чоокта чаа чыылгаш, тоску беш чылдың доозукчу чылында алыр социалистиг хүлээлгелерин чугаалажып көрген. Олар эрткен чылын багай эвес ажылдап, совхозка 111 муң рубль түннүг орулганы киирген болгаш пландан ажыр 534 хураганны хөйнү бергеннер. Бригаданың мурнакчы хойжулары Ооржак Күрседи, Монгуш Шыдыраа беш чылда хууда алган хүлээлгезин дөрт чыл иштинде күүседип шыдааннар.

Малчыннарда ам хой оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Бригадада төрээн 1391 хойдан 1393 хураганны менди алган.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр бригаданың кежигүннери тоску беш чылдың сөөлгү чылында боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, районнуң өске хойжуларынга кыйгырыгны үндүрген. Доозукчу чылда бригаданың малчыннары ниитизи-биле чүс хойдан 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү ап, 300 тонна сигенни, 70 тонна будукбүрүнү белеткеп, 5 хойжуну чуртталга бажынынче киирерин шиитпирлээн.

Ол ышкаш хойжулар боттарының мергежилин бедидип, культурлуг өг-бүле дээш чарышты калбартырын база көрген. Тус-тус хойжулар бо чылын чүстен өрү хураганнарны камгалап алырын хүлээнгеш, аразында чарышты салганнар.

Х. МОНГУШ.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Ленин аттыг колхозтуң төрүүр 6000 баш хою 18 коданнарда хүр кыштап турар. 1975 чылдың баштайгы күннеринден эгелээш-ле 11 коданнарда ниитизи-биле 651 хой оолдаан, хураганнар хорамча чок доругун турар. Колхозтун хоочун хойжулары Монгуш Ыймажап, Ооржак Байыр-оол оларның коданнарында 200 чедир хой оолдаан. Аныяк хойжулар Монгуш Лопсан-Доржу, Ховалыг Сандан, Монгуш Чолдак-Хуна, Ондар Мукуужук болгаш өскелернин-даа коданнарында төрүттүнген хураганнар менди доругун турар.

Хойнун баш саны көвүдеп, массалыг оолдаашкын апрель айның төнчүзүнге чедир үргүлчүлээрин өөренип көргеш, колхоз баштаар чери, партбюро, комсомол организациязы малчыннарның чымыштыг күш-ажылынга болдунар-ла дузаны чедирер дээш тускай ажыл планын чогаадып тургускаш, чоокта чаа болуп эрткен баштаар чернин партбюро-биле каттышкан хуралынга бадылаан. Коданда бүрүзүнде харыысалгалыг кижилерни быжыглаан болгаш неделя санында малчыннарже комплекстиг үнүүшкүннерни организастап турарын комсомол организациязынга, клуб чөвүлелинге дааскан болгаш агиткультбригаданың кежигүннерин 10 кижи составтыг кылдыр бадылаан. Оларның аразында кижи эмчизи Валентина Монгуш, клуб ажылдакчызы Доңгак Белдир-оол, башкы Монгуш Сыгыр-оол, мал эмчизи Салчак Кан-оол, садыгжы Ондар Сүгдерек, комсорг Зоя Монгуш болгаш өскелер-даа бар.

Комсомол организациязы болгаш хөрээженнер чөвүлели ниитинин малының чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр херекке боттарының үлүүн киирип, бо хүннерде хойжуларже 14 комсомолчуну, 9 не хөрээженнерни сакманщиктедип чоруткан. Оларнын аразында аныяк кыстар Света Дугаржап, Ирина Монгуш, дуржулгалыг сакманщик Александра Өлзей-оол болгаш өскелер-даа бар. Төрүүр хойлуг коданнарда сакманщиктер эт-херекселдер болгаш чаш хураганнарга көк сиген, комбикорм, суда чедиртингеи.

— Коданда бүрүзүнде — 20 тонна чедир мал чеми бар, кыш соок эвес, хар чуга болганындан малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап ап болурунун бүгү аргалары бисте бар. Ынчангаш бо чылын төрүүр 100 башка онаалтыр бригада ортумаа-биле 85 хураганны камгалап алыр ужурлуг бис. Дуржулгалыг кадарчыларның алган көргүзүглери оон-даа бедик — деп, хойжу бригаданың эргелекчизи аныяк коммунист О. Ховалыг чугаалап турар.

О. АРАКЧАА.
Чөөн-Хемчик район.

* * *

«Ак-Туруг» совхозтуң хойжузары малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш кызымак ажылдап турар. Төп салбырның 2 хойжу бригадазының 22 коданында төрүүр хойнун куш-деңгели шыырак. Бригадир эш Топтуг-оолдуң хойжу бригадазында төрээн 600 хураган онча-менди доругун турар. Ниитиниң малының баш санын өстүрериниң хөрээнге төлептиг үлүг-хуузун киирип турар мурнакчы хойжулар Монгуш Хурагандай, Таспак Назыты, Павел Кызыл-оол, Даржаа Кызыл-оол оларның коданнарында 90—200 чедир хой оолдаан болгаш чаш төл чидириг чок камгалап алдынган.

Н. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

ЧАА СУУРГА ЧӨРДУМ

Эртенги куу туман хүн элээн бедип көдүрүлгүже арылбас. Ол хыыргыыштыг, чыраалыглыг, кыжын доца бөөр тулаалыг шынаадан чоорту кедээрлээш, Ак-Белик дааның баарынга дыка-ла үр шыдажып турар. Ынчалза-даа хүн бедип, чылдыын келгеш, туманны ам-на эзилдирип, сывырып чорудуптар. Хүннүң чидиг хереллери чазын, күзүн аңаа-маңаа кезек хойжу өглер турар черге чаттыла бээр. Мурнуу чүкте бичии хемчигеш, оон ындында шынаа — Тес-Хемниң уну, соңгаар — даглар белп, таар оттуг хову, оон улаштыр даглар-ла даглар — Таңды-Уулаңны эдээ. Чөөн талада — район төвү Самагалдай. Аңаа чедир чүс ажыг километр. Барын чүкче углаап, Өвүрже чорупса, база-ла ол хире.

Эрткен чылдың эгезинден бээр бо эвизиргей черге бажыңнар көстүп, немежип эгелээн. Дус-Дагже халдып бар чорааан чолаачы боданыр: «Кандыг-бир үрелиишкин болу берзе, ажырбас-ла эвеспе оц, — ындында суур бар». Хөвүда хоюн кадарын чорааан назылай берген кырган калчын магадаар: «Күштүг-ле-дир бис ам. Кашла ай иштинде суур тудуп каар деп чүү боор. Шаанда болза тоол-дур дээр ийик мен».

Чыл эгезинде тургустунган «О. Шынаа» совхозтуң Көвүрүг-Аксы деп черде чаа төвүнде ажылдың хайнытып турары бо. Арай кыскажак-даа болза, бир кудумчу, ийи одуруг баа-жыңнар. Оон бажында тудугжулар чурттап турар вагон. Сес бажында он алды өг-бүле чурттай берген.

Бажыңнар чаңгыс аай, чараш — өске улуг суурларда-биле дөмей-ле. Суг-биле изидер системалар-лыг. Херим-кажаа, ацмаар, мастерская дээш өске-даа объектилер чогуур черинде.

Бис чорун турувуста челиги, сески бажыңны тудугжулар дужаап турду. Каш хонуктанна аңаа беш бажың немешкен. Чаа суурга 26 өг-бүле чаа чылды уткаан.

Суур адаанда озалаш бажың, ол совхозтуң конторазы болду. Хөй өрээлдерлиг бажыңны чүгле иштики шеверлел ажылдары арткан. А оон чанында бо чылче шилчээн тудуглар: улуг гараж, одалга бажыңы... Оларның ханалары колдуунда доостур чыгаан.

Машина-техника кудумчуда үзүлбес: совхозтуң-даа, тудугжуларның-даа. Хөмүр-даш, тудуг ыяжы, туйбу, дой-довурак, өдек (оон-биле бажыңны кырын шывар) өөрткен машиналар ынай-бөөр шуужуп-ла турар.

Тудугжуларның бригадиринге ужуражырывыска:

— Бис маңаа келгеш ай чедип тур бис. Он үш дугаар бажыңны доозуп турарывыс ол. Хайлыг чүве, транспорт чедишпес. Оон башка шагда доозулган турар бажың бо. Өдек өөртүп алыр дээш, бо кудук бажыңы кылып турар оолдарның машиназын дилеп алдывыс — деп, бригадир С. А. Белявский чугаалады. Оон эштери база-ла ол дугайында чугаалап, хөлзеп үнүлер. № 1070 мехколоннаның ажылдакчылары Т. Анчымаа, Ю. Хомчков тудугжулар-биле ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлей бердилер.

Михаил Петрович Михалевту «Тес-Хемге, «О. Шынаа» совхозтарда танывас кижи ховар. Ийи совхозка дыка хөй тудугларны кылырынга киришкен бригадир-дир. Бо чаа суурнуң баштайгы бажыңын оон бригадазы туткан. Чолдаксымаар дурт-сынныг, хертеш думчуктуг, алдын диштерлиг шимченгир кижи болду. Ажыл-херек дээш үргүлүү сагыш-човап чоруур, негелделиг, ажылгыр кижи-дир деп билдим. Соңга шили чок турганындан ажыл саадаанынга ол дыка-ла хомудап турду. Контора тудуун оон бригадазы дооскан.

Улуг ажыл-херекти эгелеп чорудуп турда, бергелер черле таваржыр, четпестер тургулаар. Ынчалза-даа оларны чоорту ажып эртер, эдер аңаар. Ындыг үүлдер мында база эвээш эвес, ол дугайында ыыттавас аргажок.

Бир дугаар келгеш коргедаа, чурттакчыларнын чугаазындан-даа илереэн четпестерни көргүзээл. Чиик машинаалыг халлып келгеш, кудумчуга ээп шыдавайн бардывыс — кызыы. Чүте ындыг болганыл?

— Суурну каннаар тударының кол планы ам-даа чок. Кызылда кылып турар дээр — деп, улуг бухгалтер Ш. Сенди чугаалады. Кудумчуну колдуунда даап кылган хевирлиг.

— Ыяш олуртур полисазник арай калбара бергеи-дир — деп, тудугжулар таныылбырлаар. Ону биске ынчаар кызын деп айтып берген чүве.

Ындыг бе дээрге, ол херимнер ындыг-ла калбак эвес. Оон аңгыда чалаг кижи кылаштаар чер (тротуар) база чок. Телефон чагылары тургузуп каан, а электрининн тургузары бергедээн: кудумчу улам тарлаар. Моңу каинчаарыл?

Оон ынай. Ол-ла электри чырыының дугайында. Амдыгында бичии электростанциядай энергия алыр деп турар. Станцияны чоорту тоймаглап турар, он шаа чагы кадааш, удазын шоери узамдыкпышаан. Бажыңнар керосин, даа кыпсып алган орар. Суурнуң кудуу энергия чокта ажылдаваас, улус ырак хемчигештен суг дажып турар.

1974 ылдың программазын ёзугаар бо суурнуң бажыңнарынга газ киирер ужурлуг турган. Ол дугайында чугаа амдаа чок. Адак сөөлүнде. Үүрмек четпестер ниити улуг херекти баксырадыр болгай. Чамдык бажыңнарны сыскаанны багай, шаалары аңгайгылай бергилээн. Кирген бажыңнарывыстың кайызында сонгаларында шарнир, пшилгалет чок. Будуктарының оңу караңгы. Радио удазының чамдык бажыннарда шуут киирбээн. Ол четпестерни эдип бээрин КМК-ның ажылдакчыдары хүлээнин турганын мен дыңнадым. КМК-ны транспорт болгаш тудуг материалдарыбиле хандырарын «Тыва көдээ тудуг» трест эжижидер боор деп идегелди маңаа илередир апаар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ЧУРУКТА: «О. Шынаа» совхозтуң төвүнде чаа туткан бажыңнар.

Авторнуң фотозу.

Таныштырып турар

Малдан алыр продукцуларны будурерин болгаш ону күрүнеге садарының планныг онаалдаларын «Сүт-Хөл» совхоз ажыр күүсеткен. Ажылагый сүт садарын 104,9, дүктүүн — 109,3, эттикин — 100 хуу боттандырган. Малдың чаш төлүн камгалап алырын совхозтуң Ишкин салбыры эки чорудуп, чүс хойга онаалтыр 99 хураганны онча-менди доруктурган. Ол салбырда коммунист Монгуш Чамбал-оолга удуртканн хойжу бригада чүс хойдан 103 хураганны менди камгалап өстүрген. Ынчаарга совхозта чүс баш малга онаалтыр 90-дан 120 баш чедир аңай, хураганны алган малчыннарның саны үжен ацкан. Ындыгларга совхозтуң мурнакчы хойжулары Ондар Мурзуна, Монгуш Натпит, Ондар Дажы, Виктор Даваа, Монгуш Чамбал-оол, Ондар Канчыыр-оол олар хамааржыр.

Совхозтуң ажыл-ишчилери доозукчу чылда күрүнеге 500 тонна эттти, 340 тонна сүттү, 45 тонна дүктү садар. СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын болгаш ажыл-агыйның планныг онаалдаларын таныштырары-биле партия, комсомол, профэвилел комитеттериниң төлээлери салбырларже, бригадаларже, сүт-бараан фермаларынче үүгүшкүннерни кылып, хуралдарны эрттирип турар.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

Суггат—чаагай дүжүттүң магадылалы

Тоску беш чыл планының тодарадыкчы чылында «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес түннелдерни чедип алган. Колхоз эрткен чылды орулгалыг дооскан, 120 мүң ажыг рубль арыг орулга алган.

Оон-биле чергелештир, бисте ажыглаттынмайын турар курлавырлар база хөй. Чер ажылын ап көрээли. Колхозта трактор, комбайн болгаш көдээ ажылагыйның өске-даа машиналары четчир. Ынчалза-даа чер ажылының культуразы чавыс. Ылаңгыя суггаттыг черни ажыглап турарывыс четпес. Бо дээрге, бистің чедир ажыглавайн турар кол курлавырларывыстың бирээзи-дир. Колхозтуң тарылга шөлү ниитизи-биле 2300 гектар, оон иштинде суггаттыг шөл 700, а суггаттыг культурлуг одар 330 гектар. Амгы үеде Чаңгыс-Терек ховузунда 600 гектар черни суггарары-биле Тыва АССР-нин Мелиорация болгаш суг ажылагый министерствозу чаа буганы казып турар. Ынчап кээрде, суггаттыг шөлдүн хемчээли дыка улгадыр апаар.

Чыл санында-да онаашкан участогуң эки суггарып, оон чаагай дүжүттү ап турар суггатчылар бисте бар. Сарыг-Донгак Шолбан-оол 13 гектар арбайны суггаргаш, оон бир гектарындан-на 15 центнер дүжүтту өстүрген. Канчыыр Арбай-оол, Саая Хүлер-оол, Хертек Диин-оол, Борис Салчак, Куулар Адар-оол олар тус-тузунда он чеди центнер чедир дүжүттү бир гектардан ажаап алган. Ховалыг Оолак бодунуң өскүлези-биле сезен ийи га черни суггаргаш, оон бир гектарындан-на он центнер дүжүтту өстүрген. Хереженгей суггатчылар Саая Хорлуу биле Хертек Долгар олар ийи-үш чыл улаштыр суггатчылап келген. Олар эрткен чылын бир гектарга онааштыр 9.5-тен 10 центнер чедир дүжүтту өстүрдүлер.

Бир тээ чер ажылының культуразының дугайын чугаалап турар болганда, суггаттыг шөлдерге чемишчидилгени ажыглап турарывыс багай дээрзин демдеглээри артык эвес. Бисте шөлдерге чылдыңна 600 тонна өдекти төп турар. Эрткен чылын картофель шөлүнге 50 тонна минералдыг чемишчидилгени ажыгладывыс. Ириндi өдекти оон-даа хөйү ажыглап болур. Ынчалза-да ону чер-черде анаала оваалай төп каар боордан башка агрономияның дүрүмүн ёзугаар ону кажан, кайа, кандыг хөрүүнүг черге кайы хирени төгерил дээрзин барымдаалавайн турар. Минералдыг чемишчидилге талазы-биле байдал база ындыг.

Мээң бодап турарым-биле алырга, үш үелиг суггарылганы ажыглаары кончуг чугула. Бо таварылгада мал чеми болгаш тараа, ногаа культураларындан бедик дүжүттү ап болур. Суггарылганың бирги үези апрель сөөлүүреди эгелээш июнь 10—15-ке чедер. Ол үеде агаарның байдалы кадыг-дошкун, хар-даа чаптар улуг хатыр шиитпирлевээни таарышпас. Херек кырында кандыгыл дээрге, суггаттыг шөлү чок малчыннар сигеннээр дээш тайгадан келгеш, кайда сиген барын дилеп, хей-ле артык үе эрттирип турарлар. Бир эвес оларга черни быжыглаашы, ону суггарганы дээш төлеп бээр болза, оларның материалдыг сонуургалы улуг болур.

Оон аңгыда, суггатчыларның ажыл төлевириндe шиитпирлезе чогуур айтырыглар бар. «Мурнакчы» колхозка бир га черни суггарарга, 2 рубль 72 көпеек болур. Ону 3 рубль чедир өстүрзе кандыгыл? Ол ышкаш бисте суггатчы кижи, чижээлээрге, 30 гектар черниң бир гектарынга онааштыр 10 центнер дүжүт алыр дээн планын күүседипкен болза, оон алган тараанның ниити өртээн санаашы, суггатчыга оон чамдык хүүзүн төлөөр арганы ажыглавайн келген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, суггатчы пландан ажыр азы планга дүүштүр-даа дүжүт өстүрген болза, артык дүжүт дээш материалдыг деткимче албайн турар-дыр.

Суггат — харыысалгалыг ажыл. Анда арга-дуржулгалыг кижилерни хаара тудары чугула. Оон аңгыда, ол ажыл базала мергежил болган төлөөде, аңаа аныяктарны өөредир херек. Колхозтуң хоочун суггатчылары эрткен чайын үстүү класстың 25 өөренікчизин суггатчы мергежилге өөредип турган. Олардан Виктор Кочаа, Сарыг-оол Кан-оол, Борис Кандан, Володя Өпен ажылга сонуургалдыын болгаш мергежилдиин көргүскен.

«Мурнакчы» колхозтуң суггатчылары СЭКП ТК-ның партиялга, совет улуска Кыйгырыын таныжып көргеш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Тоску беш чыл планының сөөлгү чылында бир гектардан-на 10 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр сорулгалыг. А түс-тус суггатчыларның хүлээлгези оон-даа бедик. Келир чылын чаагай дүжүттү өстүрери-биле эрткен күүн 260 гектар черни суггарган. Ол дээрге, бистің практикавыста бир-ле дугаарында ажыглаан арга болур. Келир чазын буга суун эрте бадыры-биле оларның дөзүн күзүнне демдектеп алган бис. Ынчангаш мурнунда ышкаш, буга дөзүн дилеп, артык ажыл, күш үндүрүп түрбас.

Бай-Тайга районда суг ажыл-агый эргелели бар. Районнуң ажыл-агыйларынга суггатты болур-чогууру-биле организаттаарынга ол эргелелдиң дузазы ам-даа эки көзүлбейн турар. Ынчангаш моон сонгаар бисте дузаны чедирерин, сүмелерни бээрин эргелелден дилеп турар бис.

Бо үүүлде кирген чамдык айтырыглары ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери суггатчылары өөренип көрзе артык эвес.

Х. КУДУРУКПАЙ,
«Мурнанчы» колхозтуң гидротехниги.

УЗУН ОРУКЧЕ АЪТТАНЫПКАН

Кунгуртугже кышкы орук ажыдары чыл бүрүде транспортчуларга база «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилеринге чугула болуушкун бооп чаңчыга бергеш. Узун болгаш берге орукче аъттанырынга чолаачылар мында белеткенип турда, Кунгуртугнуң чурттакчылары транспортчуларның оларга чедире бээр чүктерин четтикпейн манап, оларны уткуп алырынга белеткенип турар.

Чоокта чаа бөлүк машиналарның бир колоннаны Кунгуртугже углап, берге орукче аъттаныпкан. Колоннаның составында «Урал-375» болгаш «Урал-377» деп 6 вездеходтар, ЗИЛ-130 дээр ийи автомашиналар бар. Олар ыраакы «Тере-Хөл» колхозка үнелиг 45 тонна чүктү берге хем үннарының болгаш тайгадаскылдың оруу-биле чедирерлер.

Кунгуртуг чедир автомашинаның кышкы орууң бир дугаарында эрткен чылын Кызылдың автобүдүрүлгелериниң чолаачылары ажыткан. Ол орук-биле янзы-бүрү чүктерни дажыглаары, ылангыя аар дензилиг болгаш ээлээр орну улуг чүктерни көөрүү агаар орууңдан ажыктыг дээрзи көүлген. Ынчангаш бо чылын ол орукту ажыглаарын транспортчулар чүк чедирер организациялар болгаш «Тере-Хөл» колхозтуң баштаар чери чугула деп көргени-даа чөп.

Кунгуртугже кышкы берге болгаш узун орукче доозукчу чылда баштай аъттанган эрескежээ чолаачыларга улуг чедишкиннерни күүзүлиер.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде: Кунгуртугже аъттанган чолаачылар — Иван Тюганов, Михаил Суханосов, Михаил Петренко, Владимир Попов, Михаил Зайцев, Иван Грибанов, Владимир Луцев, Юрий Агапов, болүктүң удуртукчузу үшкү АТБ-ниң автоколонна начальниги Николай Георгиевич Черноусов. Адааңда: автомашиналарның Кызыл — Кунгуртуг орууңда чоруп турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«ФАДРОМА» МАШИНАЛАРЫ

ВАРШАВА. Польшаның үлешүр төптериниң бирээзи Вроцлавтың алдар-сураглыы чүгле оон бүдүрүп үндүрүп турар саналга машиналарында, шалыпкын чоруктуг электровозтарында, ажыглалга таарымчалыг вагоннарында өвес. Оон машиналар бүдүрер «Фадрома» заводунда тергиин чергелиг орук машиналарын тудуп түргүзүп, чер казын өрүмнээр машиналар дериглерин бүдүрүп турар. Сөөлгү чылдарда ол завод чес-руда үлешүрүнге машиналар кылын бээриниң Европада хөй эвес бүдүрүлге черлериниң бирээзи болу берген.

1967 чылда ол бүдүрүлге черинин конструкторлары суг базыышкынының күжү-биле ажылдаар «Л-1» чүдүрүкчү машинаны төлевилеп чогааткан. Ук машина чес казар черлерге чедишкинниг шылгалда эрттирген. Ынчангаш даштыкыдан ындыг машиналар садып алырындан ойталап болур арга бар апарган.

* * *

КОНЧУГ УЛУГ БҮДҮРҮЛГЕ ЧЕРИ

Быдгош воеводствонуң каза-даа сураглыг чорбаан Свече хоорайжыгажы ам улусчу Польшаның улуг үлешүр төвү болу берген. Чүрттүң төвүнде целлюлоза-саазын бүдүрер эң улуг завод — Свечеде. Висланын эрик кырын дурсаар турумчаан ол комбинатта чүүдаа кайгамчык улуг деп болур. Саазын бүдүрериниң бүгү республикада эң улуг машиназы, целлюлозаның, саазын шоодайларның болгаш картон хааржактарның эң улуг бүдүрүлге чери ында.

Завод делегей техниказының эң сөөлгү негелдезин ёзугаар дериттинген: бүдүрүлге ажылдарының 95 хүүзүн автоматтыктан болгаш механизастаан.

Делегейниң булуң бүрүзүнде хол-биле сиилбип кылган чех шил-дашты эки билир. Янзы-бүрү овур-хевирлиг, өң-баазын савалар, челенгештелчек кылаңнаш аяктар, каас-чараш чыруткы сыптары хереглекчилериниң улуг сонуургалын хаара тудуп турар.

ЧУРУКТА: хынакчы Яна Матулова даштыкыже үндүрер продукцияны хүлээп ап тур.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Улусчу хуралдарга соңгулда

АЛЖИР. (СЭТА). АУДР-ның Революстуг Чөвүлели бо чылдың март 30-да Улусчу коммунал хуралдарга соңгулда кылыр деп шиитпирлээн.

Губернаторларның, политиктиг комиссарларның, шериг округтарының начальниктериниң болгаш Национал Хосталга Фронтузу партияның төп аппаратының ажылдакчыларының аңаа болган хуралынга ол соңгулдага белеткел айтырыгларын чугаалашкан. АУДР-ның Революстуг Чөвүлелиниң кежигүү, иштики херектер министри М. Бенахмед хуралга чүве чугаалаваш, Улусчу коммунал чөвүлелдерге хөрээженнер төлээлекчилерин көвүдедириниң чугулазын айыткан.

АУДР-га Улусчу коммунал хуралдарга баштайгы соңгулда 1967 чылда болган.

ЧАА ҮЕ-ЧАДАДА

БУДАПЕШТ. «Венгрияның демир-оруктары» — «МАВ» дээн доочу демдеглел бижиктиг составтар Венгрияның бүгү булуңнарынче болгаш оон ырак-узак черлерже дүн-хүн чок шалыпкын шуужүп чоруп турар. Бөгүн Венгрияның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин демир-орук транспорту-биле холбаштырбайн билип алыр арга чок. Экспорт болгаш импорт чүктериниң, шуудулга чүктериниң чартыктан хөй кезин демир-орук транспортунуң үдүүнге оваажыр. Демир-оруктарның өөртүр чүктери 1980 чылда 123 миллион тонна чедер деп, тускай эртемниглер мырыңай чоокта чаа үгаазылай чугаалап турган. Ам партияның XI съездизинге болгаш чүрттүң хосталганының 30 чыл оюнуң байырлалынга белеткелдиг хүннеринде Венгрияның демир-орукчулары ол сорулганы 1974 чылды сөөлүүредир чедип алганын чоргаараалдыг дыңнаткан.

Хүлээлге күүсеттинген

Венгрияның химия үлешүрүнүң эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи — Тисайның химия комбинадында чаа олефин заводун ажыглалга хүлээдип берген. Совет-венгр программага дүүштүр тудуп түргүскан ол бүдүрүлге чери улус ажылагыйынга чылдын-на 250 мүң тонна этилен, 125 мүң тонна пропилен, каучук бүдүрериниг ажыглаар 80 мүң тонна чиг-эт бүдүрүп турар апаар.

ЧЕХОСЛОВАК АЭРОШУГУМНАРНЫҢ РЕКОРДУ

ПРАГА. Чехословак аэрошугумнар компаниязының (ЧСА) самолёттары эрткен чылын 1.700.000 пассажирни болгаш 27.000 тонна чүктү дажыглаш, 28 миллион ажыг километр ужудуушкунну кылган. Чыл дургузунда тулган түннелдер ол. Ылаңгыя чехословак аэрошугумнарның самолёттар саанын көвүдели турган, ол түннелдерни чедип алган. Эрткен чыл доостун турда, доктаамал аргыжылга ужудуушкуннарынга база ийи «ТУ-134» машинаны немей киирген. Ынчангаш ол компания ам ындыг он бир лайнерлиг. ЧСА-ның делегейге бүгү аргыжылгазынга «ТУ-134А» болгаш «ИЛ-62» бараан бооп турар. Агаар оруктарының хоочун ишчилери — «ИЛ-14» самолёттар чаагай үүле бүдүрүп бээр хуусаазын ажылдап дооскаш, почта дажыглаар ажыл кылыр деп турар.

Самолёттар парыгын улгаттырып, чаартын турары белгиг беш чылдың амгы доостур чылында чехословак аэрошугумнарның эрткен чылгы рекордтуг түннелдериндеи ораңчок ажыг түннелдерни чедип алган турарының үндезини болур.

Чехословакия бодунуң агаар шугумнарыңа «ТУ-104» самолёттарны даштыкы чүрттардан эң баштай ажыглап эгелээн. Оон бээр 18 чыл болган. Чехословакия оон бээр чүгле совет самолёттар садып ап келген.

(СЭТА).

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң бодап турарын ёзугаар алырга, Совет Эвилелибиле харылзааларның дүшкүүрлүүн чавырылдырар политиканың калбарып, ханылаары уламчылаар деп, Дж. Форд парлалга конференциязынга медеглээн. «Ол бисчиң эргеажыктарывыска, Совет Эвилелиниң эрге-ажыктарынга дүгжүр кылдыр билип турар мен»—деп, ол чугаалаан.

Садыг дугайында хоойлуга конгресстің кызыгалдыг хөй-хөй чазалгалар киргениниң уламынан ССРЭ-ниң 1972 чылда чарган совет-америк садыг дугуржулгазын күштүг болдурарындан ойталаанынга хамаарыштыр чүве чугаалаваш, АКШ садыгажырын калбартырынга Совет Эвилели-биле кады ажылдаарын уламчылаа шыдаар деп идеген турарын президент илергейлээн. Совет Эвилелиниң ол базымны кылырынга чылдагаан болган кандыгдаа айтырыгны садыг дугайында хоойлудан конгресс-биле кады чайладып аптар боор бис. Ынчалдыр идеген тур мен деп, ол чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүкте дайын болу бээр айыыл «кончуг ондактыг апарган» деп, ол девискээрде байдалга хамаарыштыр салган айтырыгларың харылаан тура, президент медеглээн. Оон чайлаар дээш, АКШ дипломаттыг харылзаа тудар күжениишкиннерни калбартып турар деп, Дж. Форд чугаалаан.

Ынчаныыже президент Чоокку Чөөн чүкке, хамыктың мурнунда Израильге америк чепсек бээрин күштелдирер политиканга өмээрішкеш, «хей-хей чурттарга иштики айыыл чок чоруктуг деткиринге, шериг күжүнүң деңзигүүрүн деңнеш хемчээлдиг тургузарынга ол база эргежок чугула» деп, президент ылдаглаан.

Онза байдалдар таварышып келзе, нефть казып тывар чурттарга удур АКШ чепсектиг күш ажыглавайн баар арга чок дивейн турар деп, күрүне секретары Г. Киссинджериниң чоокта чаа медеглээнин бодунуң бүрүн деткип турарын Дж. Форд чугаалаан. Ол медеглеге хөй-хөй чурттарының удурланганы билдингир. «Чогум-на ынчалдыр харылаары негеттинер, кончуг тывызыктыг айтырыгны күрүне секретары Киссинджерге салган, күрүне секретары ындыг харыыны берген-даа, ынчангаш ону бүрүнү-биле деткип турар мен. Киссинджер ындыг медеглелди кылырда, КНО Уставын бодаан бе дээрзин чугаалай албас-тыр мен» деп, Дж. Форд чугаалаан.

Ам америк экономика улуг бергелерге таварышкаш мунчулуп турар-даа бол, президент Сайгонга болгаш Камбоджада Лон Нолдуң ёзу-чурумунга шериг, экономика дузаламчызын улгаттырар дээн. Бо таң чылында ол сорулгаларга ажыглаар кылдыр 300 миллион долларны немей үндүрүп бээрин конгресстен негээр мен деп, ол дыңнаткан.

Бирги референдум

ЛОНДОН. (СЭТА). Европаның экономиктиг ниитижилгезинге Англияның кежигүн болурунуң негелделериниң дугайында «тостарның» удуртукчулары-биле кылып турар чугаалажышкынларның түнелдери ол үеде билдине берген турар болза, Великобританияның «Ниити рынокка» киржириниң дугайында референдум 1975 чылдың июньда чоруттунган туруп болур деп, Англияның премьер-министри Г. Вильсон общиналар палатазынга чүве чугаалап тургаш, медеглээн.

Ол чугаалажышкынларның түннелдери билдинин келиргеле, көрдүнген негелделерге үндезилээш, «Ниити рынокка» артар бе, азы оон үнер бе дээрзин чуртка сумелээн шиитпирни чазак хүлээп алыр. Референдумну чорудар дугайында хоойлу төлевилелин парламентиге көөрү-биле бо чылдың апрельде киирген турар ден, Вильсон демдеглээн.

Бо референдум Англияга бирги референдум болур.

Террор катап калбарган

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Парагвайга террор катап калбарган. Стресснериниң диктатор ёзу-чуруму чагырып турары. Мурнуу Америкада ол бичин чүрттүң улузунга көстүп чорбаан хемчөлдиг дерзилелдер таварышкан.

Стресснерни өлүрүп хаар дээш белеткениң турарларын аймыл чок чоруктуң күштерибиле «алередиривис» ол деп сылдаглаан, кижилер аглап тудар база бир кампания чорударынче Парагвайның бүгү күчүлел аппарадын салган.

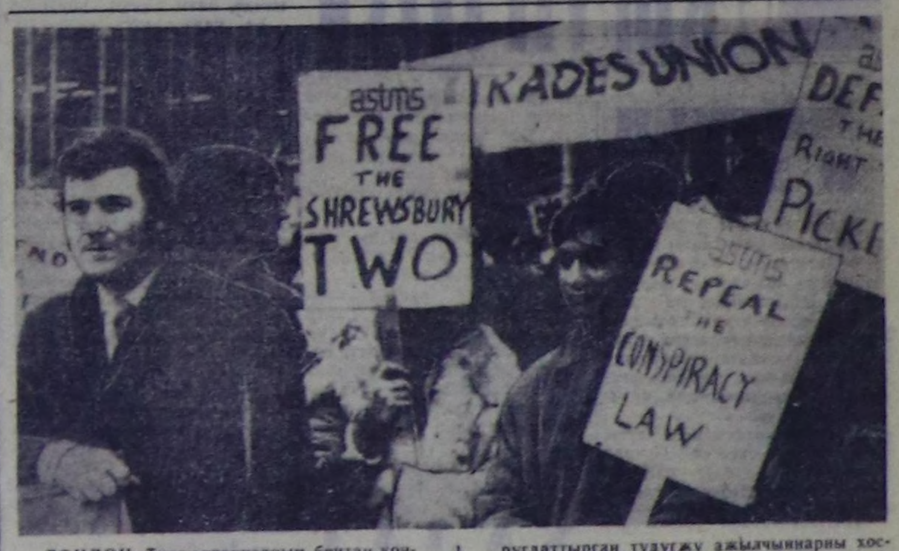

ЛОНДОН. Тредюнионнарның британ конгрезиниң саналын ёзугаар англи парламент бажыңының чанынга хөй муң кижи киржикчилиг чыскаал болган. Оон киржикчилери Шрусберииниң ажыл соксадыышкынынга киришкен дээш кара-бажыңда хоругдаттырган тудугжу ажылчыннарны хостаарын парламентиден болгаш чазактан негеп турганнар.

И. ТИТОВТУҢ телефотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХОЙ ОДАРЛАРЫ

Бир гектар одар шөлүнден хаш хой тоттур оътган ап болурул? Ставропольниң эң улуг дээн «Каясулинский» совхозунуң 40 мүң хоюнуң «эргезинде» ховунуң сес мүң гектар хире одар шөлү онаажып турар. Он шаа хойга-ла—барык чартык гектар онаажыр-дыр. Бир эвес чай бүрүзү чаъстаашкынныг, чылыг болур чүве болза, ол-даа четчир ышкаш.

Ынчалза-даа ол совхозтуң хойжулары беш чылдың доозукчу чылында: чай дургузунда чаңгыс гектар одар шөлүнге-ле... 60 хойну оътқарар деп, сорулганы салган. Одар шөлүнүң ол хире «улуг ажыктыг» чоруун суг чаштырып, чаъстадыр дериг-хереклелдер-биле хандырган культурлуг одар шөлдериниң ачызында чедип ап болур. «Каясулинскийниң» мелиораторлары ол ажылды тускай график ёзугаар кылып турар.

— СЭКП ТК-ның партиялга, совет улуска Кыйгырыын, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчериниң шөлдериниң болгаш фермаларның продукциязын бүдүрери бүгү хемчег-биле көвүдедири дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалын чугаалашкаш, бистің коллектив беш чылдың доозукчу чылынга уткуштур планны тургускан. Оон эң чугула негелдези—күрүнеге даалгадан ажыр 200 центнер дүктү бээри. Оон-аңгыда эрткен сезоннуундан бүлүн-чартык —ийи муң хөй хураганны өстүрер хүлээлгеги база алган бис. Ол бүгүнү—кылымал суггарылгалыг одар шөлүн ажыглап тургаш чедип алыр. Ол болза, бистің уткуштур планывыстың материалдыг базазы бооп турар.

Эзт-дүк утланыышкынныг хой малга суггарар одар-бедиинрни тургузары—нарын дүктүг хой өстүрериниг хол угланыышкын бооп турар. Амгы үеде Ставропольде ийи үс бежеш муң гектар черни суг чажар хереклелдериниң дузазы-биле суггарып, одарга ажыглап турар.

Бир эвес хөрүүге долузу-биле четчир сугну бээр-даа болза, суггатчыларның мурнунга хөй, нарын айтырыг турып кээп база болур. Чижээ, чамдык ажыл-агыйларга ногаан массаларны бобы үүштерни холуй тарып тургаш, четчири-биле өстүрер, а чамдыктарынга— ындыг сигеннер өспейн, курган каар болгулаар. Ындыг шөлге хойну шын одарладыры база чугуда: хойжу аңаа хоюн чартык-ла хүн эртир кадарын, одарладыптар болза, олар шөлдү саза базын кааптар болгаш суг аймаа кинчаар-даа четчир болза сиген үнметтээр. А хойну оон шала эрте өскээр одарладып чорудар болза, сиген эрттир өскеп, оон ыңай үнметтей бергилээр.

«Каясулинский» совхозтуң малчыннары хойну культурлуг черге одарладып, семиртириниг аргазын Ставропольде гидротехника болгаш мелиорация талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң дуржулга кылыр ажыл-агыны «Изобильненский» совхозтуң чаартыкчыларындан өөренип алганнар. Ол ажыл-агый Соңгу-Кавказ ховуларында суггаттыг одар-шөлдериниң эң ажыктыг дээн түннелдерни чедип алган. Тарыыр сигеннерни таварыштыр шилээниниң түннелинде ында шөлдериниң 22 гектарынга-ла төрүүр 380 хойну болгаш 435 хураганны бүдүн чайны эрттир одарладып, семиргин ап турар.

Оон-биле кады кодан хойну бир черден өске шөлче хонукта чүгле чаңгыс катап сүрер. Оларны ыраг-халыын дедээн хову-шөлдү таварты эвес, а чүгле хожазында шөлче сүрер апаар. Ол ышкаш хойга суг өөртүп, суггарары база албан эвес апаар. Суг чаштырып, чаъстаашкын кылыр хоолайга мал суггарар коошпаларны кожуптар ол-ла.

«Каясулинский» совхозтуң үлегерин ёзугаар хой одарладыр суггаттыг шөлдерни ажыглаары дээш күш-ажылчы чарыыже Ставропольниң 11 совхозу бо чылын киришкен.

Н. СТЯЖКИН,
(СЭТА-ның корр.).
СТАВРОПОЛЬ.

ХҮНЧҮГЕШ

(Бичиилерге булуң)

ДҮГҮВҮС ДҮЖҮДУ

Алды хар ажып турган меп. Өөрүм оолдар, уруглар-биле аал чанында чоога кыдыынга ойнаар турдувус. Бир-ле хүн өөрүмну чыып алгаш:

— Уруглар, бөгүн күрүнеге дүк дужаар бис. Кижи бүрүзү кажаалар иштинден, хараган баштарындан дүк чыггаш, оңу менээ дужаар силер, деңилээш, өртээн бөөр меп—дидим. (Ынчан улуг улус күрүнеге дүк дужаап турган үе чүве).

Шуптувус одектен дүк чыып чоруптувус. Меп дүк чыгбышаан, адыр хараган сыккаш, черге кадааш, бичии чинге хараганны ол адыр хараган кырынга салгаш, бир ужунга бичии шойбек даш баглап алган меп. Өөрүм-даа дүктү «дужаап» эгелей берген. Мен-даа дужа-келбеже—чүс... ийи чүс грамм деп «деңзилеп» ап олурдум. Оон өртээнге анаа-ла ак саазынны ора соп берип орган мен.

Кежээликтей, оюн тараап соонда, чыгган дүгүвүстү авамга эккеп бердим. Авам оргаш; —Мынча хой дүктү кыйынын тып алдың?—деп айтырды. Авамга ол дүк дугайын чугаалап бердим. Авам бисти мактап, ойнаарда безин угаанныг ойнаар әр хейлер деп мактавышаан: —Өөрүнге үлеп бер—дәәш, конфеталар берди.

Ачам ол дүктү дүк дужаар черге дужаарга бир килограмм 700 грамм болган дижир чүве.

К. СЕМИС-ООЛ.

БАГЛАП-СААР

Баглап-Саар — сарлык ышкаш инек. Дошкун. Кыжын безин чудавас, хар улгады бөөрге, кадыр мөөстерже үне бөөр. Ол сүүр мыйыстарлыг, улуг, шыырак инек. Авам низэн саарда, мыйызындан чеп-биле ылдыртып каарга, пат өөренген, баг тыртпас. Ынчангаш Баглап-Саар деп ат оон тывылган.

Баглап-Саар бир-ле кежээ улус удууже келбээн. Дүне када ону кайнаар дилээр боор, ынчалдыр хонган, а даңа бажында Баглап-Саар ак-шаңа хыраа апарган, бажын чайып каап, бо кылаштап келди.

— Ой, чөөвистиң халбаңы ханыг, канчап барганы ол?—деп, үгбам алгыра берди. Көөрүвүске, халбаңының узун дүктери, мыйызының бажы ханыг болду.

— Хөөкүй инээмни үү чүве ызырып турган чоор?—дәәш, авам, деспите тараа дүгү уруп берди.

— Орта эвес-тир, изин истеп көрейн—дәәш, ачам боозун чүктээш, базыпкан.

Баглап-Саарны чылыг суг-биле суггаргаш сиген каап бердивис. Ол өйде ачамның боозу өткен соонда, удаваанда улуг көк бөрүңү чүктеп алган келди.

Инээвис чанып орда, бөрү дозуп келгеш, мырыңай ат кылып каар часкан болган. Баглап-Саар кыйыгла улуг дытка белин үстүрүп алгаш, даңы атсы демисешкен. Кажан бөрү олче халый бөөрге, араатанның хөрээн Баглап-Саар ийи мыйызы-биле өттүр үскен. Бөрүнүң ханы төктүп, кээп дүжүп, өлүп чадап чыдырда, ачам ону боолап каан болган.

Э. КУУЛАР.

Чаштарның чугаазындан

— «Четтирдим» деп илбиліг сөзүнү чүге уттуп алган сен?—деп, авазы 4 харлыг Эрестеп айтырган.

Эрес тура:

— Кыраан-дыр мен ийин-авай, кыраан — деп, харылаан.

* * *

Авазы кызыл өңнүг, чаа платьезин кедиптерге, оглу магадап чугаалаан:

— Авай, чараш деп чүвенни але, ана орт машиназы-ла!

* * *

Авазы тоол помчаан:

— ...Тениң мыйызы дәәрге шаштытып турар шагда чүвеңиргин...

— Самолёттар ол мыйыска үзүвүтпес бе?—деп, уруу удур айтырган.

«БИЧИИ ЭМЧИ» деп фотоэтюд.

ТЫВЫЗЫКПАЙ

Бир-ле хөктүг чүвени бодап алган чоруур оолчугаштан эжи айтырган:

— Теве чыдарда чүге будунуң таванғайын соонче көрүндүр чыдарыл?

— Соо-биле эрткен чүвени чыда-ла ужур майгый кааптарынга белени өл-дур.

— Теве кижи көргеш чүге үр-ле кайгап алгаш турарыл?

— Кижи бичии хирезинде мени чүге чагырып чоруурул деп шинчип турары ол-дур.

— Шинчээш, чүү деп билип алганыл, ынчаш?

— Кижиниң угааны улуг. Ынчангаш оон билбес чүвези чок деп шинчээн.

— А azт теве көргеш, чоп кончуг хоярыл?

— Теведе ушкажып алган «кижилер» мени муңмазын дәәш, тевениң мөгеннериндан дезери ол-дур.

— Бора кодан чүге кезээделе эриннерин шимчедип орарыл?

— Кижиниң дылын өөренип ап орары ол-дур.

— Анаа оон хөрээ чүл?

— Чиксээн чүвезин дилээрде анаа кижигилештир чугаалары негеттинер-ле болгай.

Х. СЕРЗЭ.

АЙТЫП БЕРЕМ

Үжүктерден айтып берем,
Үжүглелди номчуп көрейн.
Коля акым чалгаараар-дыр,
Кончуттунар — хорадаар-дыр.

Чаныып-чашпып дилээрге-даа,
«Чайым чок-тур, сөөлүнде» дәәр,
Часты төндур, чайны өттүр
«Чажамайлаар» — мнаваст-тыр...

Үжүктерден айтып берем,
Үжүглелди номчуп көрейн,—
Колядан артык эки,
Кончуг ынак акым боор сен.

Николай ОНДАР.

ХАЙГЫЫЛЧЫ

(Төнчүзү. Эгези № 19 «Шында»).

Дмитрий Алексеевич Комарицын Ада-чурттун Улуг дайынынче чоруп турда, 28 харлыг турган. Дайынчының хуу-салымы берге-даа болган. Ол баштай даймы үр болбайн төне бөөр болгай аан деп иштинде бодаан. Ындыг амыр чүве кайда боор. Дайынның каржыдошкун, өлүм-чидиглиг бир муң беш чүс хире хүннери ол тулчуушкун шөлүнге эрттирген. Ол чеди катап балыгланган.

Дайын шөлүнге кирген баштайгы хүнүнден тура, дайын төнгүже чедир ол хайгыылчы болуп келген. Оон эрес-маадырлыг чоруун кижи кайгап хаммас. Чүгле Төрээн чуртунга, өскен-төрээн чонунга шынчы бердинген кижилер ындыг эрес-дидим болуп болур.

Эрткен чылдың чайынында шериг-патриоттуг кижизиднлге талазы-биле республика конференциязы Кызылга болуп эрткен чүве. Аңаа Ада-чурттун Улуг дайынының киржикчилери база чаладып келгилээн. Совет Эвилелинин Маадырларындан эгелээш олариың арызында кымнары чок дәәр.

Ынчан дайынның хоочуннарының аразында Дмитрий Алексеевич Комарицын база келген. Оон хары алдан ажып турар-даа болза, ам-даа адакбышкаа чиик болган. Сиреш ортумак сынныг мага-боду амдаа шериг-зиг. Эрес-шоваалаң карактарында аас-кежиктиг, өөрүшкүнүң отчугажы кыптыгып турар. Ол баштаксымаар, чугаалашкан улузуи бо-ла каттыртып алган турарын көрдүвүс.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, хайгыылчы Дмитрий Алексеевич Комарицынның дайынчы орден-хавыаазы оон хөрээнге сыңышпас деп хөөремче чок чугаалаттывыс. Олар шуптузу эрес-дидим дайынчының маадыр чоруун херечилип турар. Бир эвес оларны коптарып, сонуургап көөр болза шупту төөгүлүг.

Дивизия хайгыылчызы Дмитрий Комарицын дайынның баштайгы чылдарында-ла чаңгыс эвес удаа «дыл» тудуп, маадырлыг чоруун көргүскени дәәш Ада-чурттуң дайыны орденнің бирги чергези база Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаткан турган. Ынчаарга дайынчы Алдар орденнің бүгү үш чергезин долузу-биле ол дайынның эң сөөлгү чылы—1945 чылда алган.

1945 чылдың январьда Кызыл Шериг дайзынга удур Висла, Одер угланышкынныг күштүг шавар халдаашкының эгелээн. Совет дайынчыларның техника, чепсээ ынчан чүге-даа дениээр ужур чок күчүлүг турган. Олар күчүлүг «Ура!»-биле шавар халдаашкынны эгелээрге, чер-дээр чалбышталдыр кызып, сирицейнип, чаңнык дүжүп турганы-биле дөмей апаар.

Ынчан Дмитрий Комарицын улуг дуржулгалыг, серемчиледдиг хайгыылчы апарган турган. Оон командири ынчангаш чүгле аңаа эң берге дайынчы даалганы бөөр турган. Командир оон удуртқан бөлүү дайынчы даалга чеже-даа берге болза, ыяап күүседип шыдаар дээрзинге ханы бүзүрээр турган.

Висла хемин совет дайынчылар февральдың бир карацгы дүнезинде кежип эгелээн. Оларны мурнай хайгыылчыларын бөлүү кешкен. Олар хемнің ол чарыкта эринге баргаш, фашистерниң күштүг адыышкынына таварышкан. Ок дээрге дээрден чаап турган чүве-биле дөмей-ле. Баш-даа көдүрер ужур чок. Олар чамдыкта кулак чаны-биле безин сыг-сыг дээр. Дээрже аткан чырыдар ракеталар долгандыр бүгү-ле чүвени каракка көзүлдүр чырыдып турган. Ам бичии озалдаар болза, кордал-даа турбас. Кымның-даа тыныг артары бергедээн. Дмитрий Комарицын «чүгле амбразураны чок кылыр» деп, шиитпирлиг боданган. Оон чүрээнің тиккилеп согары безин бодунга билдинип турган.

Эрес-дидим дайынды амытынын артынга каттаан, бурунгаар союп бар-ла чыткан. Ол амбразураже чоокшулаан тудум, улам бергеден орган. Оон бажының чанынга дүшкен октар чүгле хайылаар. Бир метр, ийи метр!.. Фашистерниң амбразуразының тар үдү бүлүртүп-балыртың биллинип келген. Дайынчы улам чоокшулай союпкан.

Дайынчы эптиг үени манап чыткаш, гранатазын сегирип алган. Ол коваш кынгаш, бүгүле күжү-биле гранатазын октап дүжүргеи. Секунда-даа четпээн, фашистериң амбразуразы күштүг частыышкындан өгбеш кынган.

— Эштер, мээң соом-биле бурунгаар!—деп, Дмитрий Комарицын алгырган.

Өлүм билбес дайынчы бир дугаар Алдар орденн-биле ынчан шаңнаткан.

Гитлержи аг-шериг өлүмүүт согугга удаа-дараа таваржып турза-даа, калчаалыы-биле удурланмышаан. Немец-фашистиг эжелекчилерни Германиының девискээринче сывырып киргген.

Ынчан апрельдің эгезе турган. Совет шериглер Одер хемнің эринге келгеш, чаа күштүг шавар халдаашкынга белеткенин эгелээн. Ол үеде хайгыылчы Дмитрий Комарицынны командирлер келдирткеш, дужааган.

— Бо дуне Одерниң ол чарыынче хемелеп кешкеш, шыырак дээн «дыл» тудуп эккээр силер. Дайынчы даалга билдингир бе?

Дайынчы дарс кылдыр өзүлааш:

— Билдим, эш командир! Күүседип чоруурун чөпшээрсиер!

Аът кулаа көзүлбес карацгы дүн. Чанынга келгеш, карааңче-даа чушкуур деп баар болза билбес сен. Немец-фашистериң кортуу аайлыг эвес. Бичии имиртиннеп чорда-ла, хем кырын ракеталар-биле чырыдып, ада бөөр турганнар. Ам олар та кандыг үнгүрүнүң иштинче тын хараныр кире бергеи. Чүве-ле шимээн чок болган. Ана орта эвес ыржым, та чүнү оштаан дүн.

Хоочун хайгыылчы беш эжибиле кады хемеге олурупкаш, Одерниң ол чарыынче кончуг дүрген эжип кежипкеи Олар чүгле хемнің ортаа үезинге четкеннер. Фашистериң ракеталары дээрден чырыдып эгелээн. Ок дээрге суг кырынга шуут чаар.

Бир снаряд хемеде хайгыылчыларның үстүү талазынга дүшкеп. Олар шуптузу хемче чайлы бергеннер. Фашистер дээрге калчаараан, ок көңгүс харамнэнмаанаар. Чүгле дөрт кижи хемнин ол чарыынга амы-тынныг дедир эштип келгеп.

Чалданыш чок хайгыылчы арткан өөрү-биле кады хемин элээн күдулап алгаш, дайзының эринче катап-ла хемелеп кежипкеп. Бо удаада олар дайынчы даалганы эрестиг күүседип, хары үгда үш «дылды» тудуп алган.

Олар даң бажында база катап хайгыылче үнгеннер. Эрес-дидим хайгыылчылар дайзының эринче кеже бергенде, чер чаз-ла бүлүртүп чырып орган. Олар эриктен чаа-ла ыраа бар чыдырда, эң соонга чораан эжи чирс кээп дүшкеп. Оон чарының аразынче фашист бижек кадалы берген чыткының Дмитрий Комарицын эскерип каан.

Ол аразы секунда иштинде ле болган. Оон кырынче узуна куу чаа аары кончуг шурап келген. Хайгыылчы быдай дүшкеп, оон бодалы кончуг дүрген болгаш бузүрелдиг ажылдап турган. Оон дайынчы бижээ холунга келген. Ол-ла!..

Хензиг када сегиржип алышкынга ийи фашист хайгыылчылар амы-тынындан чарылган.

Эрестиг дайынчылар база бир «дылды» тудуп алгаш, балыгланган эжин алгаш, турган кезээнге амыр-менди ээп келгеннер.

Дайынчы Алдарның ийиги орденн-биле ол ынчаар шаңнаткан.

1945 чылдың апрельдің 30. Бирги Белоруссия фронтузунуң шериглери рейстахче чаза таварып кирген. Бодунуң бетон үгээниң иштинге өлүрүүчү Гитлер аттынын өлген. Тиилелгениң хүнү үнер чоокшулаан. Ынчалза-даа фашист араатаннар калчаалыы-биле удурланмышаан.

Улуг кудумчуның азыында хөй каът бир бажыңның кырындан фашист пулемётчик бистиң ширигливистиң бурунгаарлаарына шаптыктап эгелээн. Ол соксаар ужур чок, хөме адып-ла чыткан.

Биче сержант Дмитрий Комарицын дөстүнмейн барган.

— Эш, комэндир!.. Фашист пулемётчикти узуткаарын чөпшээреп көрүңер — дээн.

Эрес-дидим хайгыылчы дайынчы даалганы күүседип киринкеп. Фашист дээрге быжыглаган бажыңынче кижи чоокшуладыр ужур чок. Ынчалзада дидим дайынчы автомады-биле бир кезек адып чоруй, бажыңның баарында ажык шөлдеп бурунгаар халыпкан. Дайзының аткан октары бажын ажыр сыгайнып, буттарының баштарына дүжүп тургулаан.

Дмитрий Комарицын дайзының артындан кедеп чоруп орда, ону эскерип каан. Автоматтан аткан октар ханага үттүг таарланы берген. Ол пистоледи-биле шыгаап чоруй чаңгыс аткан. Фашист пулеметтуң ыды читкеп.

Берлин дээш кадыг-дошкун тулчуушкунга Дмитрий Алексеевич Комарицын үшкү Алдар орден-биле шаңнаткан.

Дайын төнгенде чанып кээрге, оон ачазы мөчээн болган. Ынчалза-даа ол ачазының «чудук чонар, бажың тудар, ажы-төл азыраар хөрек» деп, бо-ла чагып сургай бөөр сөстерин утпаан.

Ынчангаш Дмитрий Алексеевич уруунуң, үш оглунуң кижизиднлгезинче биче эвес кичээнгейин салган. Олар ам база-ла өглүг-баштыг, уруг-дарыглыг улуг улустар апаргылаан.

Х. ОЙДАН-ООЛ,
К. САТ.

ЧИТКЕН ИДИК

Үениң салдары үлуг. Оон чаартылгазы-биле кады ниитилелге, өг-бүлеге болгаш кижи бүрүзүнге чаа-чаа үүлдер немежип, оларны байыдып турар. Эрткен-барган чурталгазындан кижи чамдык үүлдерни шуут уттуптар, чамдыызын өөрүшкүлаазы кээргел-биле сактып чоргулаар. Каттырынчыт-даа үүлдер бар болур.

Ынчан школачы мен. Чайгы дыштанылга келген. Суурда ажылдап турар улуг угбам меңээ өзүгле келер идик садын берген.

Аалымга чедип келиримге авам, ачам мени өөрүшкүлүг уткып алдылар. Сөөлгү улаупда кандыг демдектерлиг болганымны, угбам сугнуң кандыг ажылдап, чурттап турарын бирден бирээ чокка мендер айтырып кежээлээшнер. Авам, ачамның айтырыгларына, билир шаам-биле харылап, күзелим хандыр сут аартап алгаш, шугланып өскен чоорганым иштинче караш дидим.

Эртенинде чанывыста хемниң шиилээринден болгаш анай-хураган, хой-өшкүнүн шимээндаажындан оттуп келдим. Улустарым шагда-ла чок — малының аразында. Далаш-биле кеттингеш, идним тыппайн бардым. Тып чадап кааш, кызылдаан үнер деп чорумда, авам уткуштур кирип келген.

— Сандалям кайыл, авай?—дидим.

— «Сантаайла» деп чү боор ол, оглум?—деп, элдепсиндя.

— Идним аай, идним.

— Аа хайт, кандыг хевим дээр опу. Самдар идик чорду чоп, оя кескилел каан. Үндүр октапкан мен, эник сөөртүп алгаш чоруп турду. Ам та, кайда. Автолавкадан чаа идик садып каан бис, оглум —дәәш авам аптарадан сапык уштуп берди.

Хайыраан сандалям читкен.

* * *

ХАЛАТ

Институтка кирериниң шылгалдаларын чедишкиниг дужаагаш, чанып чоруптарда, плащ садып алдым.

Болонья плащтарның модага киргениден бөөр ийи чыл боп турган үези чүве. Оомну аптараже шыгжаарын уттупкаш, чүге чүүр аразынче кирп октапканымны безин сагынмас мен.

Биче када сигеге ажылдап кааш, институтка өөренири-биле чоруптар дей берген үем. Чайның сөөлгү хонуктары артканда. Кежээ апарганда, авам инек саар дей берди. Хумуучуун эжик аксына салып кааш, ол бир-ле чүве дилеп турар мындыг.

— Халадым бар чүве ийин, оглум. Инек саап кедерге магалыг чүве болгай, үс-чам апаарга, ол пес-биле чодуп алыр. Сен эскердиң бе?

— Чок, авай—деп кагдым.

Авам биче болганда плащ үштүп келди. Болонья плащ... Кызылче баарда мөөң кедер дээн плажым... эдээ база өрбак, бызаага тептирген боор. Чүнү-даа чугаалап четтикпээнимде, авам үшүп чорупкан.

Бо удаа авамга плащ дугайында чүнү-даа чугаалавас бодаан мен, оон ажыы ам чүү боор.

* * *

Институттуң бирги курузуи ындыг дүрген доозупканымны эскербээн мен. Аалымга чанып келдим.

— Институттуң бирги класын доосканың дәәш, оглум, белек садып каан мен—дәәш, авам аптаразын үжей берди. «Институттуң бирги класы», ол шынап-ла ындыг. Каттырынчыт чүве мында колдуу-ла чок, күжүр авамның ынчаар билип турары-ла чоп.

— Чоп-ла чүве садып турар сен, авай—деп, чугаалап, аптара аксыче көрүп олур мен.

— Сен садып ап турунда боларның өртээ 30—40 акша турган болдур ийин, ам 15 апарган. Бир көк, бир кара чүве садып кагдым —дәәш, авам болонья плаштар уштуп келди.

— Эх, эргим авай, ындыг плаштар ам модадан үнген — деп, хей-ле чугаалашкан болдум. Авам хомудаан боор, кээргээрим кончуг.

— «Мода» деп чүвениң ужур-аайы-даа билдинмес ышкажыл. Чүвени канчап билир, оглум, ол модаңар дедир эглип кээр чадавас, шыгжап ал—деп, арга-чадаарда мындыг. Көк плащты ап алгаш, кара плащты авамга инек саарда кедер халат кылып алыр сен дәәш дедир тутсуп каан мен.

М. ХАИДЫП.

Ном конкурузу

1974 чылда үндүрген номнарның чурук-кааскалгазын болгаш парлаарын эң эки күүсеткенин көөрүнүң XVI бүгү-эвилел конкурузуи январь —февральда эрттирер. ССРЭ-ниң парлалга черлериниң Күркомитеди, культура ажылдакчыларының профэвилел ТК-зы, Полиграфияның болгаш парлалга черлериниң эртем-техниктиг киитилелиниң төп баштаар чери ындыг шиитпир үндүргеи.

Республикаларга I болгаш II чергениң дипломнары-биле демдеглеткен номнарны үндүрген типографиялар-биле кады ук номнарны конкурска киирер.

(СЭТА-ның корр).

А. ГОЛЬНЕВТИҢ «Кышкы арыгда» деп фотоэтюду.

ЧАНҒЫС САЛЫГ АРТКАНДА

Кызылдың шыдыраа клууунуң чемпиону ат дәәш маргылдаанын чеди дугаар салында шилиндектериниң тергиндекчилери М. Кенин-Лопсан биле А. Борзенко бирги хөлге ойнааннар. Аныяк башкы Александр Борзенко удурланыкчыларының ноян талазынче удур халдаарын оралдашса-даа, дуржулгалыг шыдыраачы бодунуң бодалдарын таарыштыр көшкүлеп алгаш, кара таланың айылдыг ыйыдыышкының сулараадын каапкан. Кайы-даа тала оюнну нарынчыларындан ойталааш, чаңгыс көштү үш удаа катаптааш, хайымга чөпшээрешкеннер.

Политехникумнуң сургуулуйниги разрядчы В. Асатов бодамчалыг чараш ойнааш, маргылдаанын баштайгы чартыын чедиишкиниг эгелээн бирги разрядчы К. Саяны удуп алган.

Бирги разрядчылар Н. Онуфриев биле П. Берковичниң салыы кидин түлүк, харыысалгалыг үе-чадазынче шилчип турда, № 1 школаның өөреникчизи В. Шаприński башкы институтунуң башкызы Ю. Панаргиин удуп алгаш, шилиндектериниң одуруунче киргеп.

П. Беркович оюнун төнчүзүнде артык ак тевелиг артып калгаш, Онуфриевти удары чайлаш чок аладарга удурланыкчызынга ол дужуп берген.

Чедиги салыгда Н. Кутняк, Д. Канчыыр, В. Гущин, В. Заворин боттарының удурланыкчыларын тус-тузунда уткулаан.

Маргылдаа төнериге чедир чаңгыс салыг артканда 6 сайныг М. Кенин-Лопсан биле 5,5 сайныг А. Борзенко өске арткан шыдыраачыларны мурнап турар. В. Асатов—5, Ю. Белов, В. Шаприński, С. Лямин, Ю. Панаргин 4,5—4,5 сайнарлыг.

Д. САЛЧАК.

ЧАРЛАЛДАР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиуму орус болгаш тыва дылларга парлап билир, мергежилдиг машинакчы хереглеп турар.

Чөөн-Хемчик районда Суг-Аксы кодээ Советтиң хамаатызы Александр Копейович Моңгуштун «Тыва» совхозка мал саткаш, 1974 чылдың декабрь 25-те алган № 306074 квитанциязы читкининден ону күш чок деп санаар.

«ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» КОМБИНАТ ЧАЛАП ТУР

Ак-Довурак хоорайда «Тыва даг-дүгү» комбинатка ажылдаарын күзээн 8 болгаш 10 класстарны дооскан 18 хар назы четкен аныяктарны хүлээп ап турар.

Оларны дериг-херекселдер машинистеринге, слесарьларга болгаш электрослесарьларга өөреникчи кылдыр хүлээп алыр.

Хүлээп алдынган аныяктарны общежитиеге чуртадыр.

Комбинаттын дирекция чери.

БӨРҮЛЕРНИ УЗУТКААН

Чоокта чаа Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтун Барыкта Малчыны Ондар Кызыл-оол 3 кыс, 3 эр алды улуг борунү өлүрген. Малчын аңчы бөрүлериниң кежин белеткел конторазынга дужаагап.

Бир эвес эрес аңчы Ондар Кызыл-оол ол араатаннарны узуткаваан болза, олар совхозтун мал-маганын болгаш тайга-тандының хөй аң-менин хорадыры чугаажок турган.

О. ТАВАА.

Телевидение

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. **«Крылья Советов» — «Динамо»** (Москва) 2-ги, 3-кү кезээ. В. И. Ленин аттыг төп стадионуң спорт ордузундан дамчыдылга. Өөнүг.
20.20—**«Амытаннар аразында».** Дамчыдылганы журналист В. Песков эрттирер. Өөнүг.
11.20—Медээлер.
11.30—**«Кинопанорама».** Өөнүг.

КЫЗЫЛДАН

13.00—Уругларга. Мультфильм.

МОСКВАДАН

13.10—**«АБВГД-лээр»** Өөнүг.
13.40—**«Кадыкшыл».** Эртем-шептередилгелиг программа.
14.10—**«Ирина Архипованың чогаалдарындан»** деп музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Өөнүг.
15.10—**«Миллионнарның човуланы». «Капитал чуртта-рында ажыл чок чорук».**
15.40—**«Уттундурбас киноленталар». «Выборг талазы».**
17.30—**«Үе».** Информастыг программа.
18.00—**«Амытаннар аразында».** Дамчыдылганы журналист В. Песков эрттирер. Өөнүг.
19.00—**«Музыкада чаа үүлдер».**
19.45—**«Кижи, Чер, Октаргай».** Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер. Өөнүг.
20.15—**«Музейлерде, делгелгелерде».** Чурулга урэ чүүлүнүң күрүнеңиң А. С. Пушкин аттыг музейи. 2-ги дамчыдылга. Өөнүг.

КЫЗЫЛДАН

20.50—Телефильм.

МОСКВАДАН

21.00—**«Үжелээ Ружо».** УССР-ниң бандуражыларының күрүнеңиң алдарлыг кацеллазының триозунуң фильм-концерти. Өөнүг.
21.30—**«Кинопанорама».** Өөнүг.
23.00—**«Үе».** Информастыг программа.
23.30—Ленинградтың Күрүнеңиң А. Вагановa аттыг үлегерлиг хореография училищезинин сургуулдарының концерти. Ураа чүүл удуртукчузу — ССРЭ-ниң улустуң артизи К. Сергеев. Өөнүг.
00.45—01.25— Төп телевидениеңиң экранынга Ч. Чаплиниң киржилгези-биле фильмнерни бир-ле дугаарында көргүзер. **«Граф», «Магазиниңиң дежурный администратору».**

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, соңгу-чөөн районнарга быскан хар чаар, өскелериңге чагбас. Янзы-бүрү угланышкыныг хат кошкак. Агаарның температуразы барылын районнарга 14-19, өскелериңге 20-25 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Чөөн чүк угланышкыныг хат кошкак. Агаарның температуразы 20-22 градус соор.

Автомобиль оруктарының көстүрү эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дээрги Септиманың ресторану»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ЛИОНЕР»: **«Санниковтуң чери»** 10.10, 14.45, 16.25, **«Есения»** (2 сериязы кады) 12.00, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Танылга»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Туттурбас өжээн негекчилери»** 15.00, **«Аскежиктиг болурун күзеңзе»** 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47 улетоур киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацца база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 19096. ЧАГЫГ № 94.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00037.